

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne
Ek 1 No.lu Protokol'ün
3. Maddesi Rehberi

Serbest Seçim Hakkı

Güncelleme tarihi: 31 Ağustos 2024

Bu Rehberin tamamını veya bir kısmını tercüme etmek ve/veya basılı veya elektronik olarak çoğaltmak isteyen yayinevleri veya kuruluşlar, izin prosedürüyle ilgili bilgi almak için [tercümeyi çoğaltma veya yeniden yayımlama talebi](#) adresinde yer alan iletişim formunu doldurmaya davet edilmektedir.

Şu anda hangi içtihat rehberlerinin tercüme edilmekte olduğunu öğrenmek istiyorsanız, lütfen bk. [Devam eden tercümeleler](#).

Bu rehberin orijinal hali İngilizce dilinde hazırlanmıştır. Bu rehber, düzenli olarak güncellenmekte olup, en son 31 Ağustos 2024 tarihinde güncellenmiştir. Bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece **Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının** sorumluluğu altındadır.

İçtihat rehberleri, <https://ks.echr.coe.int> adresinden indirilebilir. Yayın ile ilgili güncellemeler için lütfen Mahkeme'nin https://twitter.com/ECHR_CEDH Twitter hesabını takip ediniz.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2024

İçindekiler Tablosu

Okuyucuların Dikkatine.....	4
I. Genel ilkeler	5
A. Anlam ve kapsam.....	5
B. Yorumlama ilkeleri	6
II. Etken yön: Oy kullanma hakkı	8
A. Vatandaşlık haklarının kaybedilmesi.....	8
B. Hükümlülerde durum.....	9
C. Azınlıkların siyasi temsili ve oy kullanma hakları	11
D. Oy kullanma haklarına erişim şartı olarak ikamet.....	12
1. Yurt dışında ikamet eden vatandaşların oy kullanma hakkı	12
2. Belirli bölgelerde durum	13
3. Ülkesi dışında yaşayan vatandaşlar için yurt dışında seçimlerin düzenlenmesi	13
E. Oy kullanma merkezlerine fiziksel erişim	15
III. Edilgen yön: Seçimde aday olma hakkı	16
A. Aday olamama ve demokratik düzen	17
B. Bağlamın önemi	18
C. Seçimlerin düzenlenmesi	20
1. Adaylıkların ciddiyetini garanti altına almak: Adaylık ücreti gerekliliği	21
2. Siyasi ortamın aşırı derecede bölünmesinden kaçınma	21
D. Diğer meşru amaçlar.....	24
E. Seçim kampanyasından.....	26
F. Görevin icra ettirilmesi.....	27
IV. Seçim uyuşmazlıkları.....	30
V. Etkili Hukuk Yolları	33
Alıntılanan davaların listesi	35

Okuyucuların Dikkatine

Bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (“Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi”) tarafından verilen temel kararlar hakkında hukuk uygulayıcılarına bilgi sağlamak amacıyla Mahkeme tarafından yayımlanan İçtihat Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Bu özel Rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne (“Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi”) Ek 1 No.lu Protokol’ün 3. maddesine ilişkin olarak ortaya konulmuş içtihatlar incelenmekte ve özetlenmektedir. Okuyucular, bu kapsamda bu alandaki temel ilkeleri ve ilgili emsal kararları bulacaklardır.

Alıntılanan içtihatlar, emsal, önemli ve/veya yakın tarihli kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin kararları, sadece Mahkeme önüne getirilen davaları hükme bağlama işlevi görmekle kalmayıp; aynı zamanda daha genel olarak, Sözleşme ile tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle Devletlerin, Sözleşmeci Taraflar sıfatıyla üstlenmiş oldukları taahhütleri yerine getirmelerine katkıda bulunmaktadır ([İrlanda / Birleşik Krallık](#), § 154, 18 Ocak 1978, Seri A no. 25, ve daha yakın tarihli [Jeronovičs / Letonya](#) [BD], no. 44898/10, § 109, 5 Temmuz 2016).

Dolayısıyla, Sözleşme ile kurulan sistemin görevi, kamu politikası alanına giren konularda kamu yararına karar vermek ve böylece insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükseltmek ve insan hakları alanındaki içtihatları Sözleşme Devletlerinin oluşturduğu topluluğun tümünde yaymaktır ([Konstantin Markin / Rusya](#) [BD], § 89, 30078/06, AİHM 2012). Bu bağlamda, Mahkeme, Sözleşme’nin rolünün insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal belgesi” olduğunu vurgulamıştır ([Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi / İrlanda](#) [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI, ve daha yakın tarihli [N.D. ve N.T. / İspanya](#) [BD] no. 8675/15 ve 8697/15, § 110, 13 Şubat 2020).

Sözleşme’ye Ek 15 No.lu Protokol, yakın zamanda, Sözleşme’nin Önsöz bölümüne ikincilik ilkesini eklemiştir. Söz konusu ilke, insan haklarının korunması konusunda "Taraflar Devletler ve Mahkemeye ortak bir sorumluluk yüklemekte" ve ulusal makamlar ile mahkemelerin, iç hukuku Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlüklere tam olarak etki edecek şekilde yorumlamalarını ve uygulamalarını gerektirmektedir ([Grzęda / Polonya](#) [BD], § 324).

Bu Rehberde, alıntılanan Sözleşme ve Ek Protokollerinin her bir maddesine ilişkin anahtar kelimelere atıflar yapılmaktadır. Her bir davada ele alınan hukuki konular, doğrudan Sözleşme ve Ek Protokollerini metninden alınan (pek çok davada) terimler dizininden seçilen [Anahtar kelimeler listesinde](#) özetlenmektedir.

Mahkemenin içtihatlarının yer aldığı [HUDOC veri tabanı](#), anahtar kelime ile arama yapılmasına imkân vermektedir. Anahtar kelimelerle arama, benzer hukuki içeriğe sahip grup halindeki belgelere erişim imkânı sağlamaktadır (Mahkemenin her bir davadaki gerekçeleri ve tespitleri, anahtar kelimelerle özetlenmektedir). Her bir davanın anahtar kelimelerine, HUDOC’ta Dava Bilgileri düğmesine tıklayarak erişim sağlanabilir. HUDOC veri tabanı ve anahtar kelimelerle ilgili daha fazla bilgi için, lütfen bk. [HUDOC kullanım kılavuzu](#).

---

* Alıntılanan içtihat, Mahkemenin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun resmi dillerinden herhangi birinde veya her ikisinde de (İngilizce veya Fransızca) yayımlanmış olabilir. Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. “(k.k.)” kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve “[BD]” kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir. Bu güncellemenin tamamlandığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız işaretiyle (*) belirtilmiştir.

I. Genel ilkeler

Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. Maddesi – Serbest seçim hakkı

“Yüksek Sözleşmeci Taraflar, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler.”

HUDOC anahtar kelimeleri

Serbest seçim hakkı (P1-3) – Periyodik seçimler (P1-3) – Gizli oyla seçimler (P1-3) – Halkın kanaatlerinin özgürce açıklanması (P1-3) – Yasama organının seçilmesi (P1-3) – Oy (P1-3) – Seçimde aday olma (P1-3)

A. Anlam ve kapsam

1. “Sözleşme'nin başlangıç bölümünde, temel insan haklarının ve özgürlüklerinin en iyi şekilde 'etkin siyasi demokrasi' ile korunacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi, demokrasiye özgü bir ilkeyi güvence altına alması nedeniyle Sözleşme sisteminde birinci derece öneme sahiptir” (*Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, 1987, § 47).

2. Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi, sadece yasama organının seçilmesi ile ilgilidir. Ancak, bu ifade, yalnızca ulusal parlamento ile sınırlı değildir. Söz konusu Devletin anayasal yapısının da incelenmesi gerekir (*Timke/Almanya*, Komisyon kararı, 1995). Genel anlamda, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi, ister belediye seçimleri olsun (*Xuereb/Malta*; 2000 *Salleras Llinares/İspanya (k.k.)*) ister bölgesel seçimler olsun (*Malarde/Fransa*, 2000), yerel seçimleri kapsamamaktadır. Mahkeme, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinde bahsedilen yasama yetkisi tek başına ulusal parlamento ile sınırlandırılmayacak olsa dahi, bu yetkinin pek çok ülkede yerel makamlara tanınan tüzük ve yönetmelik çıkarma yetkisinden ayrı tutulması gerektiğini tespit etmiştir (*Mótká/Polonya (k.k.)*, 2006). Ancak, İtalyan anayasal yapısını inceleyen Mahkeme, 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin İtalya'da il meclisleri yerel seçimlerine uygulandığını tespit etmiştir. 2001 yılında gerçekleştirilen bir anayasa reformu ile İtalyan bölgelerine, Devletin münhasır yetkilerine açıkça bırakılmayan tüm konuları kapsayan çok geniş yasama yetkileri sağlanmıştır. Bu itibarla, il meclisleri “yasama organının” bir parçası olarak değerlendirilmelidir (*Repetto Visentini/İtalya (k.k.)*, 2021; *Miniscalco/İtalya*, 2021).

3. Mahkeme, “seçim” kavramının ne şekilde yorumlanacağı hususunu açıklığa kavuşturmuş, dolayısıyla Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin kapsamını belirlemiştir (*Cumhuriyet Halk Partisi/Türkiye (k.k.)*, 2017, §§ 33-34 ve 37-38).

4. Mahkeme, kural olarak, referandumun Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamına girmediğini açıklamıştır (*Cumhuriyet Halk Partisi/Türkiye (k.k.)*, 2017,, §§ 33 ve 38; *Moohan ve Gillon/Birleşik Krallık (k.k.)*, § 40). Ancak, Mahkeme, farklı Devletlerdeki seçim sistemlerinin çeşitliliğini dikkate almaktadır. Dolayısıyla, Sözleşmeci bir Devlet tarafından “referandum” olarak tanımlanan demokratik bir sürecin, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamına girebilme ihtimalini göz ardı etmemiştir. Bu durumun söz konusu olması için, sürecin “yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla gizli oylamayla” gerçekleşmesi gerekir (*aynı kararda*, § 42). *Forcadell i Lluís ve Diğerleri/İspanya* kararında başvuranlar, Katalan parlamentosunun genel kurul düzenlemesinin ve Katalonya'nın bağımsızlığına ilişkin referandumun sonuçlarını açıklamasının Anayasa Mahkemesi tarafından askıya alınması sonucunda halkın yasamaya ilişkin tercihleri hususunda fikirlerini özgürce ifade etme özgürlüğünü ihlal etmesinden şikayetçi olmuşlardır. Mahkeme, genel kurulun

Anayasa Mahkemesi tarafından geçici olarak askıya alınan bir yasa temelinde ve dolayısıyla anayasal düzeni korumayı amaçlayan mahkeme kararlara açıkça ihtilaf edecek şekilde toplandığına karar vermiştir. Sonuç olarak, 1 No'lu Protokol'ün 3. maddesi uygulanmamıştır.

5. Mahkeme, seçim öncesinde iki haftalık bir dönemde oy verme niyetleri konusunda yapılan kamuoyu yoklaması sonuçlarının alınamamasının, oy kullanan kişileri, Sözleşme'nin 34. maddesinin anlamı dâhilinde, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamında bir ihlalin “mağduru” olduklarını ileri sürece kadar “doğrudan” etkilemediği sonucuna varmıştır (*Dimitras ve Diğerleri/Yunanistan* (k.k.), §§ 30-32)

6. Mahkeme, Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili olarak, Devlet Başkanlığı makamının, sahip olduğu yetkilerle, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin anlamı dâhilinde “yasama organı” biçimi olarak yorumlanamayacağı görüşünü benimsemiştir. Ancak, Mahkeme, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin Cumhurbaşkanlığı seçimlerine uygulanabilme ihtimalini göz ardı etmemektedir. Söz konusu Devlet Başkanlığı makamına, kanun tasarısı verme ve kabul etme yetkisinin verildiğinin veya kanunun onaylanmasının denetimi konusunda geniş yetkiler tanındığının veyahut esas kanun düzenleme makamlarını eleştirme yetkisi tanındığının tespit edilmesi durumunda, söz konusu makam, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamında “yasama organı” olarak değerlendirilebilecektir (*Boşkoski/Eski Makedonya Yugoslav Cumhuriyeti* (k.k.), 2004; *Brito Da Silva Guerra ve Sousa Magno/Portekiz* (k.k.),2008). Ancak, bu ihtimal hiçbir zaman değerlendirilmemiş veya sonraki davalarda bahsi dahi geçmemiştir (*Paksas/Litvanya* [BD], 2011; *Anchugov ve Gladkov/Rusya*, §§ 55-56).

7. Mahkeme, bazı davarda, Avrupa Parlamentosunun, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin anlamı dâhilinde “yasama organının” bir parçası olduğu kanaatine varmıştır (*Matthews/Birleşik Krallık* [BD], 1999, §§ 45-54; *Occhetto/İtalya* (k.k.), 2013 § 42).

8. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (“Komisyon”) ve sonrasında Mahkeme tarafından sürekli yinelenildiği üzere, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinde, seçimlerin asıl özellikleri ile ilgili olarak, sadece seçimlerin serbest ve gizli oylama ile yapılması öngörülmektedir (*X./Birleşik Krallık*, 6 Ekim 1976 tarihli Komisyon kararı). Bu hükümde, ayrıca, seçimlerin makul aralıklarla yapılması gerektiği açıkça belirtilmektedir. Devletler, bu tür konularda geniş takdir yetkisine sahiptir. Ancak, içtihatla aşağıdaki kılavuz ilkeler yer almaktadır:

“Komisyon, seçimlerin makul aralıklarla düzenlenip düzenlenmemesi hususunun, milletvekilliği seçimlerinin amacına dayalı olarak belirlenmesi gerektiği kanaatindedir. Bu amaç, kamuoyuna hâkim olan görüşte meydana gelen temel değişikliklerin, halkın temsilcilerinin görüşlerine yansıtılmasını sağlayacaktır. Parlamento, kural olarak, uzun dönemli yasama planları da dâhil olmak üzere yasamaya dair amaçlarını geliştirecek ve gerçekleştirecek durumda olmalıdır. Seçimler arasındaki aralığın çok kısa olması, seçmenin iradesinin gerçekleştirilebilmesine yönelik siyasi planlamaya engel teşkil ederken, bu aralığın çok uzun olması da, seçmenin hâkim iradesiyle benzerlik taşımaktan uzaklaşmış olan Parlamentodaki siyasi gruplaşmaların taşlaşmasına yol açabilecektir” (*Timke/Almanya*, Komisyon kararı, 1995).

9. İchtihat yoluyla, şu anda temel ilke kabul edilen genel oy gereksinimi gelişmeye devam etmiştir (*X./Almanya*, Komisyon kararı, 1967; *Hirst /Birleşik Krallık (no. 2)* [BD], §§ 59 ve 62; *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, 1987, § 51). Ancak, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinde oy kullanma hakkından faydalanılması konusunda tüm vatandaşlar arasında eşit muamele ilkesi yer almakla birlikte, bu bağlamda, seçimin sonucu bakımından tüm oyların illaki eşit ağırlıkta olması gerektiği gibi bir anlam çıkarmamaktadır. Bu nedenle, hiçbir seçim sisteminde “boş oylar” yok sayılamaz (*aynı kararda*, § 54; *Partija “Jaunie Demokrāti” ve Partija “Mūsu Zeme”/Letonya* (k.k.), 2007).

10. Ancak, her seçmenin oyu, yasama organının oluşumunu etkileyebilmelidir. Aksi halde, oy kullanma hakkı, seçim süreci ve nihayetinde demokratik düzenin kendisi özünden yoksun kalacaktır (*Rıza ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2015, § 148). Bu nedenle, Devletler, seçimin düzenlenmesi konusunda geniş takdir yetkisine sahiptir. Eşit sayıda kişiden oluşmayan seçim

çevrelerinin ortaya çıkmasına yol açan seçim sınırı incelemesi, halkın özgür iradesi doğru şekilde yansıtıldığı takdirde, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlaline neden olmayacaktır (*Bompard/Fransa* (k.k.), 2006). Son olarak, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklamasını sağlayacak seçim sisteminin tercih edilmesi hususu, söz konusu sistem ister orantılı temsil sistemine, ister çoğunluk oyu sistemine, isterse de başka bir düzenlemeye dayansın, Devletin geniş takdir yetkisine sahip olduğu bir konudur (*Matthews /Birleşik Krallık* [BD], 1999, § 64).

B. Yorumlama ilkeleri

11. Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi, belirli bir hak veya özgürlük ile ilgili hükümlerden ziyade, Yüksek Sözleşmeci Tarafın halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayan seçimler yapma yükümlülüğü ile ilgili hükümler içermesi nedeniyle Sözleşme'nin ve Ek Protokollerin diğer esas hükümlerinden farklılık göstermektedir. Ancak, Mahkeme, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesiyle ilgili hazırlık çalışmasını ve bu hükmün bir bütün olarak Sözleşme bağlamında yorumlanışını dikkate alarak, söz konusu hükmün, oy kullanma (“etken” yön) ve seçimde aday olma (“edilgen” yön) haklarını kapsayan bireysel hakları da içerdiğini tespit etmiştir (*Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, 1987 §§ 48-51; *Ždanoka/Letonya* [BD], 2006, § 102).

12. Söz konusu haklar mutlak değildir. “Zımnı sınırlamalar” mevcuttur ve Sözleşmeci Devletlere bu konuda geniş takdir yetkisi tanınmalıdır. Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamındaki “zımnı sınırlamalar” kavramı, bu hükümle güvence altına alınan hakların kısıtlanmasında izlenen hedeflerin uygunluğunun tespiti için büyük önem arz etmektedir. Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin, Sözleşme'nin 8-11. maddelerinde belirtilen meşru hedefler gibi kesin bir “meşru hedefler” listesiyle sınırlandırılmış olmaması nedeniyle, Sözleşmeci Devletler, bir kısıtlamayı haklı kılmak için söz konusu listede bulunmayan bir hedefe, bu hedefin davanın kendine özgü koşullarında hukukun üstünlüğü ilkesine ve Sözleşme'nin genel amaçlarına uygun olduğunun kanıtlanması koşuluyla, dayanmakta özgürdür.

13. Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamındaki “zımnı sınırlamalar” kavramı, Mahkemenin Sözleşme'nin 8-11. maddeleri bağlamında kullanılan geleneksel “gereklilik” veya “acil toplumsal ihtiyaç” testlerini uygulamadığı anlamına gelmektedir. Mahkeme, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesine uygunluk hususunu incelerken, başlıca iki kriter üzerine odaklanmıştır: keyfiliğin veya orantısızlığın mevcut olup olmadığı ve kısıtlamayla halkın kanaatlerini özgürce açıklamalarına müdahalede bulunulup bulunulmadığı. Ayrıca, Mahkeme, netice itibarıyla bir sistem kapsamında kabul edilemeyen özelliklerin başka bir sistem kapsamında haklı görülmesi mümkün olduğundan, her türlü seçim mevzuatının ilgili ülkenin siyasi gelişiminin ışığında değerlendirilmesi ihtiyacının altını çizmiştir (*Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, 1987, § 52; *Ždanoka/Letonya* [BD], 2006 §§ 103-104 ve 115).

14. Milletvekili seçimlerinde aday olmak (“edilgen” yön) için aranan şartlar, oy kullanmak (“etken” yön) için aranan şartlara göre daha katı olabilir. Aslında, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin “etken” yönüne ilişkin denetim, genellikle bir kişiyi ya da grubu oy kullanmaktan men eden yasal hükümlerin orantılı olup olmadığı hususunun daha geniş kapsamlı olarak değerlendirilmesini içerirken, söz konusu maddenin “edilgen yönü” ile ilgili denetim, çoğunlukla bir kişinin seçimde aday olamamasına neden olan iç hukuk usullerinde keyfiliğin bulunmadığının doğrulanması ile sınırlı kalmıştır (*Ždanoka/Letonya* [BD], 2006 § 115; *Melnytchenko/Ukrayna*, 2004, § 57).

15. Mahkeme, ilgili maddenin “etken” yönünün ihlal edildiği şekilde bir iddianın kimler tarafından ileri sürülebileceği hususuyla ilgili olarak, adayların bireysel olarak bir partinin listesinden aday olma hakkının, seçim yasasıyla veya ulusal makamlar tarafından kısıtlandığı hallerde, söz konusu partinin, bu sıfatıyla, adaylarından bağımsız olarak bu tür bir ihlalin mağduru olduğunu ileri sürebileceğini kabul etmiştir (*Gürcistan İşçi Partisi/Gürcistan*, 2008, §§ 72-74; *Rıza*

ve Diğerleri/Bulgaristan, 2015, § 142).

16. Ayrıca, bir ülkenin seçim sistemi Mahkeme tarafından incelemeye tabi tutulduğunda, söz konusu inceleme ister hakın etken yönü isterse de edilgen yönü ile ilgili olsun, Devletlerin tarihi bağlamlarının çeşitliliği dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu farklı bağlamlar, Mahkemenin, yalnızca seçim kurallarının ülkeler arasında farklılık gösterdiğini kabul etmesine değil, aynı zamanda incelenmekte olan döneme bağlı olarak gereksinim seviyesindeki her türlü gelişimi açıklamasına da neden olabilmektedir.

17. Son olarak, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi, oyların sayılması ve sonuçların kaydedilmesi ve iletilmesi süreçlerini içeren seçim sonrası dönemi de kapsamaktadır. Bu nedenle, Devlet, oylama sonuçlarının tespit edilme, işleme ve kaydedilme sürecinin dikkatli bir şekilde ayarlanmasını sağlamak şeklinde pozitif bir yükümlülüğe sahiptir (*Davydov ve Diğerleri/Rusya*, 2017 §§ 284-285).

II. Etken yön: Oy kullanma hakkı

18. İlgili maddenin “etken” yönü, sınırlamalara tabidir. Bu noktada, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamındaki diğer unsurlarda olduğu gibi, üye Devletler, bağlama bağlı olarak belirli ölçüde takdir yetkisine sahiptir. Örneğin; seçim sürecine katılan bireylerin yeterince olgun olmalarını temin etmek için asgari yaş sınırı getirilebilir (*Hirst/Birleşik Krallık (no. 2)* [BD], 2005, § 62).

19. Ancak, gerçekleştirilen denetim, orantılılık hususuna ilişkin nispeten kapsamlı bir incelemeyi içermektedir. Devletlere tanınan takdir yetkisi, bazı kişilerin veya grupların ülkenin siyasi yaşamına katılmaktan, özellikle de yasama organı üyelerinin atanması suretiyle men edilmeleri şeklinde bir etkiye sahip olamaz (*Aziz/Güney Kıbrıs Rum Yönetimi*, 2004, § 28; *Tănase/Moldova* [BD], § 158). Mahkeme, *Aziz/Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 2004* davasında, Kıbrıs Türk toplumu mensuplarının milletvekili seçimlerinde oy kullanamamaları konusuyla ilgili bir karar vermiştir. Mahkeme, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde 1963 yılından beri devam eden olağan dışı durum ve mevcut kanun boşluğu nedeniyle, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde yaşayan ve Kıbrıs Türk toplumu mensubu olan başvuranın, Temsilciler Meclisi üyelerinin seçilmesi konusunda görüşünü açıklama imkânından yoksun bırakıldığı kanaatine varmıştır. Bundan dolayı, başvuranın oy kullanma hakkına zarar verildiğini belirtmiştir. Ayrıca, söz konusu haktan faydalanma noktasında, Kıbrıs Türk toplumu mensupları ile Kıbrıs Rum toplumu mensupları arasında açık bir muamele eşitsizliğinin bulunduğunu da tespit etmiştir. Mahkeme, bu nedenle, tek başına ve Sözleşme'nin 14. maddesiyle bağlantılı olarak, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

A. Vatandaşlık haklarının kaybedilmesi

20. Mahkeme, bir bireyin veya grubun oy kullanma hakkından yoksun bırakıldığı hallerde, özellikle daha dikkatli bir inceleme yapmaktadır. Oy kullanma hakkından yoksun bırakma tedbiri, meşru bir amaca hizmet etmeli ve aynı zamanda katı bir orantılılık testinden geçmelidir. Mahkeme, ceza soruşturmasının bir parçası olarak, oy kullanma hakkından yoksun bırakma tedbirinin uygulandığı bazı davaları inceleme fırsatı bulmuştur. *Labita/İtalya* [BD], 2000 davası, mafya üyesi olduğundan şüphelenilen bir bireyin vatandaşlık haklarını otomatik ve geçici olarak kaybetmesine ilişkindir. Mahkeme, bu tedbirin meşru bir amacının bulunduğunu kabul etmiştir. Ancak, Mahkeme, tedbirin başvuranın beraat etmesinin hemen ardından uygulanmış olduğu hususunu dikkate alarak, başvuranın mafya üyesi olduğundan şüphelenmeyi gerektirecek herhangi bir fiili dayanağın bulunmaması nedeniyle, tedbirin orantısız olduğuna karar vermiştir. *Vito Sante Santoro/İtalya*, 2004 davasında da, başvuran, polis gözetimi altına alınması nedeniyle sınırlı bir süre boyunca oy kullanma hakkından yoksun bırakılmıştır. Ancak, gözetim altına alınması yönündeki karar ile adının seçmen kütüğünden silinmesi arasında dokuz aydan uzun bir süre geçmiştir. Sonuç olarak, başvuran, iki seçimde oy kullanamamıştır. Ancak, şayet söz konusu tedbir derhal uygulanmış

olsaydı, durum bu şekilde olmayacaktı. Hükümet, geçen bu süreyi haklı kılacak herhangi bir gerekçe sunmamıştır. Mahkeme, bu nedenle, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

21. Vatandaşlık haklarının (civic rights) kaybedilmesi konusu, sadece cezai bağlamda gündeme gelmemektedir. [Albanese/İtalya](#), 2006, davası, başvuranın seçim haklarının, hakkında başlatılan iflas işlemleri süresince askıya alınmasına ilişkindir. Mahkeme, iflas işlemlerinin ceza hukukundan ziyade medeni hukuk kapsamında kaldığını ve dolayısıyla iflas eden kişinin herhangi bir hilekârlık veya dolandırıcılık yaptığını göstermediğini belirtmiştir. Mahkeme, bu nedenle, kişinin seçim haklarına getirilen kısıtlamaların amacının esasen cezalandırma olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla, Mahkeme, söz konusu tedbirin, iflas eden kişileri, suç işleyip işlemediklerine bakılmaksızın, sırf ödeme acizliğine düşmüş olmaları nedeniyle kınamak suretiyle aşağılamaktan başka bir amaca hizmet etmediğini belirtmiştir. Bu nedenle, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin amaçları bakımından meşru bir amacının bulunmadığına karar vermiştir.

22. Mahkeme, ayrıca, kişinin kısmi vesayet altına alınmış olması nedeniyle oy kullanma haklarının kaybedilmesi hususunu incelemiştir. [Alajos Kiss/Macaristan](#) 2010 davasında, Mahkeme, bu tür bir tedbirin, verdikleri kararların sonuçlarını değerlendirebilecek ve bilinçli ve makul kararlar verebilecek durumda olan vatandaşların kamu işlerine katılmalarını sağlamak şeklinde meşru bir amacının olabileceği kanaatine varmıştır. Ancak, Mahkeme, söz konusu oy kullanma yasağının, koruma altındaki kişinin fiili melekelerine bakılmaksızın ve tam ve kısmi vesayet arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın otomatik ve genel bir kısıtlama şeklinde uygulandığını belirtmiştir. Mahkeme, ayrıca, zihinsel veya ruhsal engelli kişilerin tek bir sınıf olarak değerlendirilmelerinin tartışmaya açık bir sınıflandırma olduğu ve bu kişilerin haklarının kısıtlanması hususunun sıkı bir incelemeye tabi olması gerektiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu nedenle, kişiselleştirilmiş adli bir değerlendirme yapılmaksızın oy kullanma haklarının fark gözetmeden kaldırılmasının, ulaşılmak istenen amaçla orantılı olduğunun söylenemeyeceği sonucuna varmıştır (ayrıca bk. [Anatoliy Marinov/Bulgaristan](#), 2022, söz konusu başvuruda bir başvuranın, zihinsel engeline dayalı olarak kısmi vesayet kararı verilmesi nedeniyle, oy kullanma ehliyetine ilişkin bireyselleştirilmiş bir yargı incelemesi olmaksızın, otomatik olarak haklarından mahrum bırakılması orantısız bulunmuştur).

23. Mahkeme, [Strøbye ve Rosenlind/Danimarka](#), 2021 davasında, hukuki ehliyetlerinden yoksun bırakılan kişilerin haklarından mahrum bırakılması konusunu incelemiştir. Mahkeme, zihinsel engellilerin Danimarka hukuku kapsamında genel olarak hak mahrumiyetine tabi olmadıklarını, bireyselleştirilmiş bir adli değerlendirme yapıldığını ve tedbirin çok az sayıda kişiyi etkilediğini göz önünde bulundurarak, Sözleşme'nin 14. maddesi ile birlikte veya tek başına ele alındığında 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir (ayrıca bk. [Caamano Valle/İspanya](#), 2021).

B. Hükümlülerde durum

24. Genel olarak hükümlüler, Sözleşme ile güvence altına alınan, özgürlük hakkı dışındaki tüm temel hak ve özgürlüklerden faydalanmaya devam ederler. Hukuka uygun tutma işlemi, açıkça Sözleşme'nin 5. maddesi kapsamına girmektedir ([Hirst/Birleşik Krallık \(no. 2\)](#) [BD], 2005, § 69). Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi ile güvence altına alınan haklar için herhangi bir istisna bulunmamaktadır. Bu nedenle, bir hükümlünün, sırf hakkında mahkûmiyet kararı verildikten sonra cezaevinde tutuluyor olması nedeniyle Sözleşme kapsamındaki haklarından yoksun bırakılması söz konusu olamaz. Bu durum, Sözleşme kapsamındaki hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetlere karşı toplumu koruma amaçlı adımların atılmasına engel değildir.

25. Bu nedenle, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi, seçim haklarına ilişkin kısıtlamaların, örneğin bir kamu görevini ağır şekilde suiistimal etmiş olan veya davranışları hukukun üstünlüğüne veya demokratik temellere zarar verme riski taşıyan bir kişi hakkında uygulanabileceği hususunu

kapsam dışı bırakmamaktadır. Ancak, oy kullanma hakkından yoksun bırakma şeklindeki ağır tedbire kolayca başvurulmamalıdır ve orantılılık ilkesi, yaptırım ile söz konusu bireyin davranışı ve koşulları arasında fark edilebilir ve yeterli bir bağlantının olmasını gerektirmektedir (*Hirst/Birleşik Krallık (no. 2)* [BD], 2005, § 71).

26. Dolayısıyla, bir hükümlünün siyasi haklarından yoksun bırakılması tedbiri, suç işlenmesinin önlenmesi, vatandaşlık sorumluluğunun ve hukukun üstünlüğüne saygının artırılması ve demokratik rejimin sağlıklı işleyişinin ve sürdürülmesinin sağlanması şeklindeki meşru amaçları karşılayabilmektedir. Ancak, bu tür bir tedbir otomatik olarak uygulanamaz, aksi takdirde orantılılık koşulunu karşılamayacaktır.

27. Devletler, hükümlülerin oy kullanma haklarını kısıtlayan bir tedbirin orantılı olup olmadığı konusundaki kararı mahkemelere bırakabilir veya bu tür bir tedbirin uygulanabileceği koşulları tanımlayan hükümleri kanunlarına eklemeyi tercih edebilir. Bahsedilen ikinci durumda, genel, otomatik veya ayırım gözetmeyen bir kısıtlamanın önüne geçilebilmesi için, çatışan çıkarlar arasındaki dengeyi kurma görevi yasama organına ait olacaktır. Bu doğrultuda, spesifik bir yargı kararı olmaksızın oy kullanma yasağı uygulamak, tek başına, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlaline neden olmayacaktır (*Scoppola/İtalya (no. 3)* [BD], 2012, § 102).

28. *Hirst/Birleşik Krallık (no. 2)* [BD], 2005 davasında, Mahkeme, söz konusu oy kullanma yasağının, haklarında verilen hürriyeti kısıtlayıcı herhangi bir cezanın infazı devam eden herkese otomatik olarak uygulanan genel bir yasak olması nedeniyle, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu yasak, 48.000 gibi yüksek sayıda hükümlüyü etkilemiştir ve bir gün ile ömür boyu arasında değişen tüm hapis cezası süreleri ve en hafifinden en ağırına kadar tüm suç türleri yönünden uygulanmıştır. Ayrıca, Mahkeme, kişinin işlemiş olduğu suç ile oy kullanma haklarının elinden alınması arasında doğrudan bir bağlantı da bulunmadığını belirtmiştir. Mahkeme aynı zamanda, *Söyler/Türkiye*, 2013 davasında da Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Söz konusu davada, Mahkeme, hükümlülerin oy kullanma haklarına getirilen kısıtlamaların, cezası cezaevinde infaz edilmekte olmayan veya cezasının infazına artık cezaevinde devam edilmeyen kişilere dahi uygulanması nedeniyle, bu kısıtlamaların çok daha geniş bir kapsama ve etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. *Frodl/Avusturya*, 2010 davasında, oy kullanma haklarından yoksun bırakma tedbiri, tüm hükümlüleri sistematik olarak etkilememiş, sadece kasten işlenen bir suç nedeniyle hapis cezasına mahkûm edilen kişileri etkilemiştir. Ancak, Mahkeme, tedbirin otomatik olarak uygulanması ile kişinin davranışları veya davanın koşulları arasında herhangi bir bağlantı bulunmadığı kanaatine varmıştır. Bu nedenle, oy kullanma yasağının ulaşılmak istenen amaçla orantılı olmadığına karar vermiştir.

29. Ancak, *Scoppola/İtalya (no. 3)* [BD], 2012 davasında, Mahkeme, sadece belirli suçlardan mahkûm edilmiş kişiler veya yasal bir eşiği aşan hürriyeti kısıtlayıcı bir ceza açısından uygulanan oy kullanma yasağını incelemiştir. Yasama organı, bu tedbirin süresini her davanın kendine özgü koşullarına göre dikkatli bir şekilde ayarlamıştır. Ayrıca, yasağın süresini verilen cezaya, dolayısıyla cezanın ağırlığına bağlı olarak ayarlamıştır. Cezaevinde bulunan hükümlülerin pek çoğu, milletvekili seçimlerinde oy kullanma imkânından faydalanmaya devam etmiştir. Aynı zamanda, bu sistem, kalıcı bir yasaktan etkilenen mahkûmlara oy kullanma haklarını yeniden kazanma imkânı sunulmasıyla tamamlanmıştır. Dolayısıyla, Mahkeme, İtalya'daki sistemin aşırı katı olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Benzer bir durum *Myslihska ve Diğerleri/Arnavutluk*, 2023 davasında da ortaya çıkmıştır. Söz konusu davada, ağır suçlardan hüküm giyen cezaevindeki mahkûmların 2017 parlamento seçimlerinde oy kullanmaları yasaklanmıştır. Mahkûmların oy kullanma hakkının kısıtlanması, suçların niteliği ve ağırlığına bağlı olduğu için orantılı bulunmuştur.

30. *Kalda/Estonya (no. 2)*, 2022 başvurusunda, iç hukuk mahkûmların oy kullanma haklarına genel bir yasak getirmiş olsa da, bu yasağın başvuranın davası kapsamında uygulanmasının orantılılığı yine de ulusal mahkemelerce değerlendirilmiş ve işlenen suçların sayısı, niteliği ve

ağırlığı, başvuranın cezaevindeyken suç işlemeye devam etmesi ve müebbet hapis cezasına çarptırılmış olması göz önüne alındığında yasağın haklı olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, Estonya Yüksek Mahkemesi başvuranın davasının kendine has koşullarında bu sonuca varmış olmasına rağmen, Sözleşme'ye ve Mahkeme içtihadına kapsamlı bir şekilde atıfta bulunarak, genel yasağa karşı genel bir eleştirel duruş sergilemiş ve yasağın birçok mahkûmun haklarını açıkça ihlal ettiğini değerlendirmiştir. Yukarıdaki hususlar ve özellikle ulusal mahkemelerin davaya özgü orantılılık değerlendirmelerini Mahkeme içtihadında belirlenen kriterlere uygun bir şekilde gerçekleştirmiş olmaları dikkate alındığında, Mahkeme, ulusal mahkemelerin kendilerine tanınan takdir yetkisini aştıkları sonucuna varmak için herhangi bir dayanak bulunmadığını değerlendirerek, 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

31. Ancak, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiği yönünde bir karar verilebilmesi için, hükümlülerin fiilen oy kullanmalarının engellendiğini kanıtlamaları gerekmektedir. Tutulma hallerine dayanmaları tek başına yeterli değildir. Zira erken tahliye veya bir ruh ve sinir hastalıkları kurumuna kabul edilmiş olma gibi durumlar, söz konusu seçim tarihlerinden önce meydana gelebilmektedir. Dolayısıyla, bu tür başvuruların, dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilir (*Dunn ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2014).

32. Ayrıca, Mahkeme, hükümlüler yönünden uygulanan oy kullanma yasağının neden olduğu ihlallere son verilmesi için alınması gereken tedbirleri Devletlere bildirmeyi hiçbir zaman uygun görmemiştir. En iyi ihtimalle bir zaman çizelgesi belirlemiştir (*Greens ve M.T. /Birleşik Krallık*, § 120). Ancak, Devletler, ihlale sebep olan kanunda değişiklik yapılmasının karmaşıklığı şeklindeki bir beyana dayanamaz. *Anchugov ve Gladkov/Rusya*, 2013 davasında, Mahkeme, Anayasa'nın Parlamento tarafından değiştirilemeyecek olan ve ancak yeni bir Anayasa çıkarılması yoluyla revize edilebilecek olan bir maddesiyle yasağın getirilmiş olduğu, dolayısıyla özellikle karmaşık bir prosedürün gerçekleştirileceği şeklindeki savunmayı dikkate almıştır. Ancak, Mahkeme, mevzuatının Sözleşme ile uyumlu hale getirilmesi için kullanılacak araçların seçiminin, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin denetiminde esas olarak yetkili makamların görevi olduğunu belirtmiştir. Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesine uygunluğun sağlanabilmesi için, siyasi bir sürece girilmesi veya Anayasa'nın Sözleşme'ye uygun olarak yorumlanması da dâhil olmak üzere, mümkün olan tüm yolları araştırabilecektir (§ 111).

33. Son olarak, *Moohan ve Gillon/Birleşik Krallık* (k.k.), 2017 davasında, hükümlüler, 2014 yılında düzenlenen İskoçya bağımsızlık referandumunda oy kullanamamaları konusunda şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin bu tür bir başvuruya uygulanamayacağı kanaatine vararak, ilgili başvuruların kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

C. Azınlıkların siyasi temsili ve oy kullanma hakları

34. *Bakirdzi ve E.C./Macaristan*, 2022 başvurusunda, Macaristan'da resmi olarak tanınan ulusal azınlıkların üyesi olan başvuranlar, azınlık oylama sisteminin oyların gizliliğini etkileyen, seçmenlerin özgür siyasi seçimlerini etkileyen ve ulusal azınlık adaylarının Parlamentoda sandalye kazanmasını imkansız kılan eksikliklerinden şikâyetçi olmuşlardır. Sisteme göre, resmi olarak tanınan on üç azınlığın üyeleri azınlık seçmeni olarak kayıt yaptırabilmektedirler ve azınlık listelerindeki adaylar, 'normal bir sandalye' kazanmak için gereken oy sayısının dörtte biri olan imtiyazlı barajı geçebilirlerse Parlamento'da sandalye kazanabiliyorlardır. Mahkeme, bu sistemin başvuranların seçim haklarını üç şekilde kısıtladığını tespit etmiştir. İlk olarak, sistem imtiyazlı bir baraj öngörmesine rağmen, Macaristan'da aynı azınlığa mensup seçmenlerin toplam sayısı bu baraja ulaşacak ve 2014 seçimlerinde bir azınlık sandalyesi kazanacak kadar yüksek değildir. Seçimin sonucuna ilişkin olarak tüm oyların eşit ağırlığa sahip olması gerekirse ve hiçbir seçim sistemi "boşa giden oyları" ortadan kaldıramasa da, Macaristan'daki yasal düzen, başvuranlar gibi azınlık mensuplarının oy hakkında bir eşitsizlik yaratmış, böylece azınlık listeleri lehine kullanılacak oyların potansiyel değeri azalmıştır. İkinci olarak, azınlık seçmeni olarak kayıtlı olmalarının bir sonucu olarak, başvuranlar sadece kendi ulusal azınlık listelerine bir bütün olarak

oy verebildiklerinden veya tamamen çekimser oy verebildiklerinden, ne farklı parti listeleri arasında seçim yapabilmişler ne de azınlık listelerinden adayların seçilme sırası üzerinde herhangi bir etkiye sahip olabilmişlerdir. Mahkeme, sadece belirli bir kapalı aday listesi lehine oy kullanılabilen ve seçmenlerin bir azınlığın üyesi olarak temsil edilmek için parti bağlarından vazgeçmelerini gerektiren bir sistemin “yasama organının seçiminde halkın görüşünün özgürce ifade edilmesini” sağladığına dair şüphelerini dile getirmiştir. Üçüncüsü, azınlık seçmeni olarak kayıt yaptıran seçmenlerin tek bir seçeneği olduğu için -ilgili kapalı azınlık listesi- seçim tercihleri hem oy verme merkezinde hem de sayım işlemleri sırasında dolaylı olarak herkese açık hale gelmiş ve gizli oy kullanma hakları tehlikeye girmiştir.

35. Mahkeme, Sözleşme kapsamında azınlık partiler lehine farklı muamelede bulunma zorunluluğu bulunmamasına karşın (ayrıca bk. bu bağlamda, *Partei Die Friesen/Almanya*, 2016, aşağıda 79. paragrafta atıfta bulunulmuştur), yasama organının siyasi temsilde fiili eşitsizlik durumlarını ortadan kaldırmayı veya azaltmayı amaçlayan bir sistem kurmaya karar verdiğinde, azınlık temsilcilerinin ulusal düzeyde siyasi karar alma süreçlerinden dışlanmasını sürekli kılmak yerine, ulusal azınlıkların yasama organının seçimine diğerleriyle eşit bir şekilde katılmasına katkıda bulunmasının doğal olduğu sonucuna varmıştır. Bu durumda, uygulamaya konulan sistem, azınlık seçmenlerinin bir grup olarak siyasi etkinliklerini artırma olanağını kısıtlamış ve çeşitliliği ve azınlıkların siyasi karar alma süreçlerine katılımını artırmak yerine azaltma tehdidinde bulunmuştur. Başvuranların oy kullanma haklarına getirilen yukarıdaki kısıtlamaların birleşimi, toplam etkisi dikkate alındığında, Sözleşme'nin 14. maddesiyle bağlantılı olarak 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlaline yol açmıştır.

D. Oy kullanma haklarına erişim şartı olarak ikamet

1. Yurt dışında ikamet eden vatandaşların oy kullanma hakkı

36. Komisyon, 1961 yılından itibaren bir dizi davada, oy kullanma haklarına getirilen ikamet kriterine dayalı kısıtlamalarla ilgili şikâyetleri, dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (bk. Komisyon kararları: *X. ve Diğerleri/Belçika*, 1975; *X./Birleşik Krallık*, 1976,); *X./Birleşik Krallık*, 1979; *X./Birleşik Krallık*, 1982; *Polacco ve Garofalo/İtalya*, 1997; *Luksch/Almanya*, 1997).

37. Mahkeme, daha sonra, ikamet kriterinin Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesine uygun olduğunu yinelemiştir. Bu tür bir kısıtlama, birkaç gerekçeyle haklı görülebilmektedir.

- İlk olarak, ülkesi dışında yaşayan vatandaşların ülkelerinin günlük sorunlarıyla daha az doğrudan veya daha az sürekli ilgili oldukları ve bu hususlarda daha az bilgi sahibi oldukları yönündeki varsayım;
- İkinci olarak, milletvekili seçimlerinde aday olanların seçimle ilgili konuları yurt dışında yaşayan ve ayrıca adayların seçiminde veya parti programlarının hazırlanmasında daha az etkiye sahip olacak olan vatandaşlara o kadar kolaylıkla anlatamayacakları gerçeği;
- Üçüncü olarak, milletvekili seçimlerinde oy kullanma hakkı ile bu şekilde seçilmiş siyasi organların eylemlerinden doğrudan etkilenme arasındaki yakın ilişki ve;
- Dördüncü olarak, yurt dışında yaşayan vatandaşların, esasen ve öncelikle ülkede yaşayan kişileri etkileyen konularla ilgili seçimlerdeki etkisinin sınırlandırılması hususunda yasama organının meşru endişesi.

38. Söz konusu kişi ana vataniyle tüm bağlarını koparmamış olsa ve yukarıda belirtilen etkenlerden bazıları muhtemelen söz konusu şahıs için geçerli olmasa dahi, kanunda her durum her zaman ayrı ayrı dikkate alınamaz ve genel bir kural belirlenmesi gerekir

(*Hilbe/Lihtenştayn* (k.k.), 1999; *Doyle/Birleşik Krallık* (k.k.), 2007; *Shindler/Birleşik Krallık*, 2013, § 105).

39. Mahkeme, bu nedenle ana vatanlarından ayrılan kişilerin başvurularını dayanaktan yoksun bulmuştur (*Hilbe/Lihtenştayn* (k.k.), 1999). Mahkeme, iki davada, özellikle ülkesi dışında yaşayan kişilerin göçtükleri tarihten sonra ilk on beş yıl boyunca ulusal seçimlerde oy kullanabileceklerini ve ana vatanlarına geri dönerlerse ve döndüklerinde her halükarda haklarını geri alabileceklerini dikkate alarak, tedbirin orantısız olmadığına karar vermiştir (*Doyle/Birleşik Krallık* (k.k.), 2007; *Shindler /Birleşik Krallık*, 2013, § 108). Mahkeme, ayrıca, Parlatentonun çatışan çıkarlar hususuyla ilgili birden fazla kez inceleme yapmış olmasını ve ülkesi dışında yaşayan kişilerin oy kullanma hakları konusunu ayrıntılı olarak müzakere etmiş olmasını yerinde bulmuş ve ülkesi dışında yaşayan bazı vatandaşlara ilk kez oy kullanma hakkı tanıdığından beri, Parlatentoda fikirlerin gelişim sürecinin süre sınırında yapılan değişikliklere yansıtıldığını belirtmiştir (*aynı kararda*, § 117).

40. *Shindler /Birleşik Krallık*, 2013 davasında, Mahkeme, Avrupa düzeyinde, göçün neden olduğu, ana vatanda ve ikamet edilen ülkede siyasete katılım konusunda yaşanan sorunlar konusunda artan bir farkındalığın bulunduğunu belirtmiştir. Ancak, incelenen belgelerin hiçbirinin, mevcut kanun kapsamında, Devletlerin, ülkesi dışında yaşayan kişiler için oy verme hakkına kısıtlamasız erişim imkânı tanıma yükümlülüğü altında olduğu sonucuna varmanın temelini oluşturmadığını ifade etmiştir. Üye Devletlerin kanunlarında ve uygulamalarında, ülkesi dışında yaşayan kişilere oy kullanma hakkı tanınması yönünde açık bir eğilim olmasına ve Devletlerin önemli bir kısmının kısıtlamasız erişim imkânı verilmesinden yana olmalarına rağmen, bu durum, ülkesi dışında yaşayanlar için kısıtlamasız oy kullanma hakkı tanınması yönünde ortak bir yaklaşım ya da görüş birliği bulunduğu yönünde bir tespit bulunmak için yeterli değildir. Mahkeme, bu nedenle, konunun incelenmeye devam edilmesi gerekebilemekle birlikte, Devletin bu konuda sahip olduğu takdir yetkisinin geniş olduğu sonucuna varmıştır (§§ 109-115).

41. *Mironescu/Romanya*, 2021, kararında başvuranın, seçimlerin yapıldığı tarihte, ikametgahının seçim bölgesi dışında yer alan bir cezaevinde cezasının infaz edilmekte olduğu gerekçesiyle milletvekili seçimlerinde oy kullanmasına izin verilmemiştir. Devletlere seçim sistemlerini düzenleme ve yürütme konusunda geniş bir takdir yetkisi tanınmış olsa da, bir birey veya grup oy kullanma hakkından mahrum bırakıldığında, Mahkeme, Sözleşme kapsamında daha katı bir orantılılık testinin uygulanması gerektiğine karar vermiştir. Özgürlüğünden mahrum bırakılmış bir kişi olarak başvuranın, nerede olduğunu kontrol edemediğini ve seçim kanununun bölgesel gerekliliklerine özgür bir şekilde riayet edemediğini ve ayrıca (başvuranın durumundaki mahkûmların oy kullanma haklarını kullanmalarına izin verilmesi yönündeki) güçlü Avrupa fikir birliğine dikkat çeken Mahkeme, Devletin, başvuranın oy kullanma hakkına getirilen kısıtlamanın orantılı olduğunu ortaya koymak üzere ilgili ve yeterli gerekçeler sunamadığı sonucuna varmıştır.

2. Belirli bölgelerde durum

42. *Py/Fransa*, 2005 davasında, Mahkeme, potansiyel seçmen ile ilgili bölge arasında yeterince güçlü bir bağ fikrine yeniden atıfta bulunmuştur. Fransa anakarası vatandaşı olan ve Nouméa'da yaşayan bir vatandaşı, bölgede en az on yıldır ikamet etmekte olduğunu kanıtlayamadığı gerekçesiyle Yeni Kaledonya Kongresi seçimlerinde oy kullanma hakkından faydalandırılmamıştır. Mahkeme, ikamet süresine ilişkin sınırların, seçimlerin "ilgili" nüfusun iradesini yansıtmasının ve seçim sonuçlarının, bölgeye yakın zamanda gelen ve bölgeyle güçlü bağları bulunmayan kişilerin yoğun oy kullanımlarından etkilenmemesinin sağlanması endişesine yönelik olarak belirlendiği kanaatine varmıştır. Ayrıca, Mahkeme, oy kullanma hakkına ilişkin kısıtlamanın, Yeni Kaledonya vatandaşlığının tesis edilmesinin doğrudan ve

gerekli bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, başvuranın, Yeni Kaledonya'da bulunan siyasi kurumların eylemlerinden, orada ikamet eden vatandaşlarla aynı ölçüde etkilenmediğini ifade etmiştir. Mahkeme, sonuç olarak, ikamet kriterinin haklı gerekçelere dayandığını ve meşru bir amacının bulunduğu kanaatine varmıştır. Mahkeme, Yeni Kaledonya'nın tam egemenliğe kavuşmadan önceki geçiş sürecini yansıtan ve kendi kaderini tayin sürecinin bir parçası olan statüsünün ve tarihinin, kanlı çatışmayı hafifletmeye de yardımcı olmuş olan on yıl boyunca ikamet koşulu gibi önemli bir kısıtlamanın getirilmesini gerektiren "yerel gereklilikleri" teşkil ettiğinin söylenebileceğini belirtmiştir.

43. *Sevinger ve Eman/Hollanda, (k.k.)*, 2007 davası, belirli ölçüde özerkliğe sahip Aruba adası sakinlerinin, Hollanda Parlamentosu seçimlerinde oy kullanamamalarına ilişkindir. Ancak, bu kişiler, Hollanda Parlamentosuna özel temsilci gönderme yetkisine sahip Aruba Parlamentosu seçimlerinde oy kullanabilmişlerdir. Mahkeme, Aruba'da ikamet eden Hollanda vatandaşlarının, Hollanda Parlamentosu Alt Meclisinin aldığı kararları bu şekilde etkileyebildiği ve söz konusu Parlamentosun işlemlerinden Hollanda'da ikamet eden Hollanda vatandaşlarıyla aynı ölçüde etkilenmedikleri kanaatine varmıştır. Mahkeme, ayrıca, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesiyle birlikte dile getirilen Sözleşme'nin 14. maddesi kapsamındaki şikâyeti reddetmiştir. Mahkeme, sadece Aruba'da ikamet eden Hollanda vatandaşlarının Aruba Parlamentosu üyelerine oy verme hakkına sahip olduklarını ve bu nedenle onların diğer Hollanda vatandaşlarıyla nispeten benzer durumda olmadıklarını tespit etmiştir.

44. İlgili Devlette seçimlerin coğrafik ve bölgesel olarak düzenlenmesi ile ilgili olarak, Mahkeme, kişinin adının bir seçmen kütüğünden silinerek başka bir seçmen kütüğüne eklenmesini talep etme yükümlülüğünün meşru amaçlarının bulunduğunu kabul etmiştir. Bu amaçlar; seçmen kütüklerinin tatmin edici zaman ve denetim koşullarında oluşturulmasının sağlanması, seçimle ilgili işlemlerin düzgün şekilde organize edilmesinin sağlanması ve sahtekârlığın önlenmesi şeklindedir. Mahkeme ayrıca, yasal süre içerisinde bu formalitelere uyma yükümlülüğünün, Devletin bu tür konularda sahip olduğu geniş takdir yetkisi kapsamında kaldığı görüşündedir (*Benkaddour/Fransa*, 2003).

3. Ülkesi dışında yaşayan vatandaşlar için yurt dışında seçimlerin düzenlenmesi

45. Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi, Devletlere, ülkesi dışında yaşayanların oy kullanma haklarından faydalanmalarını sağlayacak bir sistem oluşturma yükümlülüğü yüklememektedir. *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan* [BD] davasında, başvuranlar, bu konuyla ilgili bir düzenlemenin bulunmaması nedeniyle, ana vatanlarının (Yunanistan) anayasasında öngörülmesine rağmen, göçmen olarak yaşadıkları ülkede (Fransa) oy kullanma haklarından faydalanamadıklarından şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, başvuranların Yunanistan'a gitmeleri halinde finansal, aile ve mesleki hayatlarındaki aksamının, oy kullanma haklarının özünü zedeleyecek ölçüde orantısızlık teşkil etmeyeceği kanaatine vararak, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

46. Ancak, iç hukukta böyle bir sistemin öngörüldüğü hallerde, sonuç olarak, özellikle de gerektiğinde yabancı ülkede yeniden seçimlerin yapılması gibi belirli yükümlülükler doğabilmektedir. *Riza ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2015 davasında, Mahkeme, bağımsız başka bir ülkede yeniden seçimlerin düzenlenmesinde, sadece sınırlı sayıda oy kullanma noktasında olsa dahi, önemli ölçüde diplomatik veya kurumsal engellerin söz konusu olabileceğini ve bu işlemin ek maliyetlere yol açabileceğini belirtmiştir. Ancak, Mahkeme, seçim günü seçim sürecinde seçim kurulu tarafından ciddi usulsüzlüklerin yapıldığı bir oy kullanma noktasında seçimlerin yeniden düzenlenmesinin, seçim sonuçlarının iptal edilmesinin ardındaki meşru amaç, yani seçim sürecinin yasallığının korunması amacı ile seçmenlerin ve milletvekili seçimlerinde aday olan kişilerin hakları arasındaki dengeyi sağlayacağını belirtmiştir.

47. *Oran/Türkiye*, 2014 davası, yurt dışında yaşayan Türk seçmenlerin, gümrük idarelerinde kurulan oy kullanma noktalarında partili olmayan bağımsız adaylara oy verememelerine ilişkindir. Bu koşullarda, sadece siyasi partiler için oy verilebilmiştir. Bu sınırlandırma, göç etmiş olan seçmenlerin bir seçim bölgesine kaydedilmelerinin mümkün olmaması şeklindeki gerekçeyle haklı kılınmıştır. Mahkeme, sınırlandırmanın, göçmenlerin oy kullanma haklarına dair genel olarak kabul edilen kısıtlamalar ve özellikle de yurt dışında ikamet eden vatandaşların öncelikle ülkede yaşayan kişileri etkileyen konulardaki etkisinin sınırlandırılması hususunda yasama organının meşru endişesi dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, ayrıca, iktidara gelebilecek ve tüm ulusal rejimi etkileyebilecek tek organlar olan siyasi partilerin oynadıkları rolü de vurgulamıştır. Mahkeme, aynı zamanda, sınırlandırmanın iki meşru amacının daha bulunduğunu belirtmiştir. Bunlar; adaylıkların aşırı ve işlevsiz bir şekilde bölümlenmesinin önüne geçmekle birlikte demokratik çoğulculuğun artırılması ve bu şekilde yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin daha özgür bir şekilde açıklanmasının sağlanması. Sonuç olarak, Mahkeme, kısıtlamanın, ülkenin ve seçimlerden sonra ülkenin yönetiminden sorumlu olacak hükümetin siyasi istikrarının sağlanması şeklindeki meşru endişeye yanıt verdiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu nedenle, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

E. Oy kullanma merkezlerine fiziksel erişim

48. Mahkeme, *Toplak ve Mrak/Slovenya*, 2021 kararında, kas distrofisi rahatsızlığı bulunan ve tekerlekli sandalye kullanan başvuranların oy kullanma haklarını diğerleriyle eşit bir şekilde kullanabilmeleri için uygun tedbirlerin alınmasına ilişkin pozitif yükümlülükler incelemiştir. Oy kullanma merkezlerinin tekerlekli sandalye kullanıcılarına tam uyum sağlayacak şekilde genel ve eksiksiz olarak uyarlanması, şüphesiz bu kişilerin oy verme sürecine katılımını kolaylaştıracağı kabul eden Mahkeme, Devletlerin sınırlı kaynakları ışığında bu alandaki takdir yetkisini yinelemiştir. Her iki başvuranın da -şikayete konu ettikleri- 2015 referandumunda oy kullandıkları, birinci başvuranın talebi üzerine oy kullanma merkezine bir rampa yerleştirildiği ve ikinci başvuranın talebi üzerine, birkaç gün önceden kendi seçim bölgesi için oy kullanma merkezine bir ziyaret ayarlandığı dikkate alındığında, Mahkeme, karşılaşmış olabilecekleri herhangi bir sorunun, ayrımcılık teşkil edecek şekilde kendileri üzerinde özellikle zararlı bir etki yaratmadığını tespit etmiştir. 2019 Avrupa Parlamentosu seçimleriyle ilgili olarak, oy kullanma makinelerinin bulunmaması, gizliliğe saygı gösterme yasal yükümlülüğü kapsamında kendi seçtiği bir kişi tarafından yardım alabilen birinci başvuran bakımından ayrımcı nitelikte bulunmamıştır.

49. Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamına girmeyen seçimlere ilişkin şikâyetlerin, uygun olduğu hallerde, Sözleşme'nin diğer maddeleri kapsamında ileri sürülebileceği unutulmamalıdır. *Mótko/Polonya*, 2006 davasında, başvuran, belediye meclisi, ilçe meclisi ve bölge meclisi seçimlerinde oy kullanamamıştır. Oy kullanma noktaları, tekerlekli sandalyeli kişiler açısından erişilebilir değildi ve oy pusulalarının binanın dışına çıkarılmasına izin verilmemekteydi. Mahkeme, başvuranın oy kullanma noktasına erişim sağlayabilmesi için uygun imkânların yetkili makamlar tarafından sağlanmamış olmasının, aktif bir yaşam sürmek isteyen başvuranın kişisel özerkliğini dolayısıyla özel hayatının kalitesi olumsuz yönde etkileyecek şekilde aşağılanma hissi duymasına ve üzüntü yaşamasına sebep olmuş olabileceği kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu nedenle, bu tür durumlarda, Sözleşme'nin 8. maddesinin söz konusu olduğu yönündeki görüşü kabul etmiştir.

III. Edilgen yön: Seçimde aday olma hakkı

50. Etkin “yön” gibi, “edilgen” yön, yani seçimde aday olma hakkı ile ilgili olarak da içtihat geliştirilmiştir. Mahkeme, seçimde aday olma hakkının “gerçekten demokratik bir rejimin özünde yer aldığını” belirtmiştir (*Podkolzina/Letonya*, 2002 § 35). Ancak, Mahkeme, oy kullanma hakkına ilişkin kısıtlamaları incelemek üzere göreve çağrıldığında, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin bu yönü kapsamındaki kısıtlamaların değerlendirilmesinde daha temkinli hareket etmiştir. Orantılılık testi daha sınırlıdır (*Etzeberria ve Diğerleri/İspanya*, 2009, § 50; *Davydov ve Diğerleri/Rusya*, 2017, § 286).

51. Ancak, Sözleşme'nin 14. maddesi kapsamında öngörülen ayrımcılık yasağı eşit ölçüde uygulanmaktadır. Bu bağlamda, seçimde aday olma hakkı ile ilgili olarak Devletlere genellikle geniş bir takdir yetkisi tanınmış olsa da, ırk, renk veya etnik kökene dayalı bir ayrımcılığın söz konusu olduğu hallerde, objektif ve makul gerekçelendirme kavramının mümkün olduğunca katı bir şekilde yorumlanması gerekir (*Sejdić ve Finci/Bosna Hersek*[BD], § 44).

52. *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* [BD], 2009 davasında, Mahkeme, sadece “kurucu halklardan” birine mensup olduğunu beyan eden kişilerin Halklar Meclisi (Devlet Parlamentosunun ikinci meclisi) seçimlerinde aday olma yetkisine sahip olduğu şeklindeki hariç tutma kuralını incelemiştir. Bu tür bir mensubiyeti beyan etmeyi kabul etmeyen potansiyel adayların adaylıklarını koyamadıklarını belirtmiştir. Mahkeme, bu hariç tutma kuralının Sözleşme'nin genel amaçlarına genel olarak uygun olan en az bir amacının, yani huzurun sağlanması şeklinde bir amacının bulunduğunu belirtmiştir. Dava konusu anayasa hükümleri yürürlüğe koyulduğu sırada, son derece hassas bir ateşkes dönemi söz konusuydu. Bu hükümler, soykırım ve etkin temizlik içeren acımasız çatışmaya son vermek amacıyla düzenlenmiştir. Çatışma öyle bir niteliğe sahipti ki, barışın sağlanması için “kurucu halkların” (yani Boşnaklar, Sırlar ve Hırvatlar) onayı gerekmektedir. Bu durum, barış müzakerelerinde diğer toplumların (yerel Roma ve Yahudi toplumlari gibi) temsilcilerinin bulunmamasını ve katılımcıların çatışma sonrası toplumda “kurucu halklar” arasındaki etkili eşitliğin sağlanması konusunda meşgul olmalarını, muhakkak gerekçelendirmeye gerek kalmaksızın açıklamaktadır. Ancak, Dayton Anlaşması'nın imzalanmasından bu yana, Bosna Hersek'te önemli olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Davalı Devlet, Sözleşme ve Protokollerini çekince koymaksızın onaylamakla, ilgili standartları karşılamayı gönüllü olarak kabul etmiştir. Mahkeme, bu nedenle, başvuruların hala aday olamamalarının (Roma veya Yahudi kökenli olmaları nedeniyle), objektif ve makul bir gerekçesinin bulunmadığı ve dolayısıyla olarak Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 14. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

53. *Zornić/Bosna Hersek*, 2014 davasında, Mahkeme, başvuranın Halklar Meclisi ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olamaması konusunda ilgili olarak, aynı gerekçelerle Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* [BD], 2014 kararının icrasında aşırı gecikmenin yaşandığı ve şikâyet konusu ihlalin söz konusu gecikmenin doğrudan sonucu olduğu kanaatine varan Mahkeme, Sözleşme'nin 46. maddesi kapsamında bir karar vermiştir. Mahkeme, Bosna Hersek'te yaşanan trajik çatışmadan on sekiz yıl sonra, bu ülkenin tüm vatandaşlarına etnik kökene dayalı herhangi bir ayırım yapılmaksızın Halklar Meclisi ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olma hakkının tanınmasını sağlayacak siyasi bir sistemi benimseme zamanının geldiğini belirtmiştir (*Zornić/Bosna Hersek*, 2014, § 43).

54. *Tănase/Moldova* [BD], 2010 davasında, Mahkeme, tek başına Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamında da olsa, çift vatandaşlık konusunda ilgili bir karar vermiştir. Mahkeme, birden fazla vatandaşlığa izin verildiği hallerde, nüfusun etnik yapısının çeşitli olduğu ve birden

fazla vatandaşlığı bulunan milletvekili sayısının yüksek olabileceği hallerde dahi, birden fazla vatandaşlığa sahip olmanın milletvekili seçilememesi gerekçesi olmaması gerektiği konusunda görüş birliği bulunduğunu tespit etmiştir. Mahkeme, çifte vatandaşlığa sahip bir kişinin milletvekili seçimlerine aday olarak kaydedilmesinin iptaline ilişkin Kara-Murza/Rusya, 2022 kararında, üye devletler arasında yukarıda bahsedilen fikir birliğinin varlığına ilişkin daha önceki tespitini yineleyerek, amacı “Devlete sadakati sağlamak” olan, birden fazla vatandaşlığa sahip kişilerin seçimlere katılmasına yönelik genel yasağın uygulanmasının, mutlak terimlerle formüle edilmiş ve hiçbir istisna öngörmeyen, oldukça kısıtlayıcı bir tedbir olduğuna karar vermiştir. Seçim haklarına yönelik bu tür bir kısıtlama, bir grup insanın oluşturduğu tehdit algısından ziyade belirli bireylerin fiili davranışlarını dikkate alacak şekilde bireyselleştirilmelidir.

A. Aday olamama ve demokratik düzen

55. Aday olma hakkı konusundaki kısıtlamalar yönünden, demokratik düzenin korunması, hukukun üstünlüğü ilkesiyle ve Sözleşme'nin genel amaçlarıyla bağdaşan amaçlardan biridir.

56. Ancak, adaylık başvurusunun reddinin Sözleşme ile uyumlu olabilmesi için öncelikle yasal olması gerekmektedir. Özellikle de kanunla öngörülmelidir. *Dicle ve Sadak/Türkiye*, 2015 davasında, kapatılan bir siyasi partinin milletvekilleri olan başvuranlar, yasadışı örgüt üyeliğinden dolayı ağır hapis cezasına mahkûm edilmişlerdir. Başvuranlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararından sonra yeniden yargılanmışlardır. Ancak, milletvekili seçimleri için yaptıkları adaylık başvuruları, hapis cezalarının tamamen infaz edilmediği gerekçesiyle reddedilmiştir. Mahkeme, Sözleşme'nin 6 § 2 maddesi kapsamında yaptığı incelemede, yeniden yargılama yapılması yönündeki kararın ardından, davanın sanki başvuranlar ilk kez yargılanıyormuş gibi görülmesi gerektiğinin ulusal makamların kararlarından açıkça anlaşıldığını belirtmiştir. Mahkeme, başvuranlar hakkındaki ilk mahkûmiyet kararının halen adli sicil kayıtlarında yer almasının ve sonrasında adaylık başvurularının reddedilmesinin kanunla öngörülen bir durum olmadığına ve dolayısıyla Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

57. Ayrıca, adaylığın reddedilmesi de demokratik düzenin korunmasına yönelik ciddi nitelikteki amaçla orantılı olmalıdır. *Paksas/Litvanya* [BD], 2011 davasında, Litvanya'nın eski Cumhurbaşkanı olan başvuran, Anayasa'yı ağır bir şekilde ihlal ettiği gerekçesiyle meclis soruşturmasının ardından görevden alınmıştır. Seçim mevzuatında daha sonra yapılan bir değişikliğin ardından, milletvekilliğinden kalıcı olarak men edilmiştir. Bu tür bir tedbirin orantılı olup olmadığının değerlendirilmesinde, bir süre sınırının varlığına ve söz konusu tedbirin incelenmesi imkânına belirleyici bir ağırlık verilmelidir. İncelenme ihtiyacı, ilgili Devletteki tarihi ve siyasi bağlamın göz önünde bulundurulması gerektiği hususuyla da bağlantılıdır ve bu bağlam hiç kuşkusuz değişeceğinden, kısıtlama için başlangıçta söz konusu olan gerekçe zaman geçtikçe azalabilir. Ancak somut davada, hem kısıtlama süre bakımından sınırsızdır hem de dayandığı kural anayasal zemine oturtulmuştur. Dolayısıyla, başvuranın seçimlere girmekten men edilmesi, 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi ile bağdaştırılması zor bir değişmezlik anlamı taşımaktadır.

58. Mahkeme, daha sonra 2022 yılında hazırlanan ve Litvanya Yüksek İdare Mahkemesi tarafından talep edilen “*Meclis soruşturması kapsamında görevden alındıktan sonra seçime girmeye yönelik genel yasağın orantılılığının değerlendirilmesine ilişkin İstisari görüşte*”, meclis soruşturması kapsamında milletvekilliğinin icrasına ilişkin bir yasağın 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi uyarınca orantılı olan durumu aşmış olmadığına karar vermekle ilgili kriterlerin objektif nitelikte olması gerektiğini ve sadece ilgili kişinin görevden alınmasına yol açan olaylarla değil, aynı zamanda -ve öncelikle- bu kişi tarafından gelecekte yerine getirilmek

istenen görevlerle ilgili koşulları da şeffaf bir şekilde dikkate alması gerektiğini açıklamıştır. Dolayısıyla bu kriterler, esas olarak, söz konusu kişinin üye olmak istediği kurumun ve tabii ki ilgili Devletteki anayasal sistemin ve bir bütün olarak demokrasinin sağlıklı işleyişinin gereklilikleri açısından belirlenmelidir.

59. *Etxeberria ve Diğerleri/İspanya*, 2009 davasında, başvuranların adaylıkları, şiddete ve terör örgütü ETA'ya verdikleri destek nedeniyle yasadışı ilan edilen ve kapatılan üç siyasi partinin faaliyetlerini sürdürdükleri gerekçesiyle iptal edilmiştir. Mahkeme, ulusal makamların, söz konusu seçim gruplaşmalarının ilgili siyasi partilerin faaliyetlerini devam ettirmeyi istedikleri sonucuna varmak için önemli miktarda delile sahip olduklarını tespit etmiştir. Mahkeme, Yüksek Mahkemenin gerekçesini, tartışma konusu gruplaşmaların seçim beyannamelerinde yer almayan unsurlara dayandığını ve yetkili makamların bireysel adayların aday olmalarını engellemeye yönelik kararlar aldıklarını belirtmiştir. Söz konusu gruplaşmaların görüşlerini sunabildikleri çekişmeli yargılamaların incelenmesinin ardından, yerel mahkemeler, yasadışı ilan edilen siyasi partilerle açık bir bağlantının bulunduğunu tespit etmişlerdir. Son olarak, Mahkeme, İspanya'daki siyasi bağlamın, yani bazı özerk toplumların devlet organlarında özellikle de Bask ülkesinde, bağımsızlık çağrısında bulunan siyasi partilerin bulunmasının, şikâyet konusu tedbirin ayrılıkçı görüşlerin açıklanmasını yasaklama politikasının bir parçası olmadığını gösterdiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu nedenle, kısıtlamanın ulaşılmak istenen amaçla orantılı olduğuna karar vermiştir.

60. Ancak, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin etken yönünde olduğundan daha az sıkı olmakla birlikte, Mahkemenin edilgen yönle ilgili incelemesi yok değildir. Özellikle, nispeten daha esnek olsa da orantılılık testi, gerçek bir incelemedir. Mahkeme, özellikle, partilerinin Devletin birliğini ve toprak bütünlüğünü bozduğu gerekçesiyle kapatılmasının ardından veya siyasi sistemin laik niteliğini korumak amacıyla milletvekillerine uygulanan yaptırımların orantısız nitelikte oluşu nedeniyle Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiği yönünde çeşitli kararlar vermiştir.

61. Mahkeme ayrıca, yerel makamların usulleri çerçevesinde keyfiliğe karşı yeterli gerekçeler sunma ihtiyacı da dahil olmak üzere yeterli güvencelerin sağlanması ihtiyacını vurgulamıştır. *Political Party "Patria" ve Diğerleri / Moldova Cumhuriyeti**, 2020 davasında usule ilişkin yeterli güvencelerin bulunmaması nedeniyle, bir partinin beyan etmediği yabancı fonları kullanıldığı iddiasıyla parlamento seçimlerinden üç gün önce seçim dışı bırakılmasının keyfi olduğu görülmüştür.

62. Siyasi partilerin parti programlarının demokratik ilkelere uygun olmadığı gerekçesiyle yasaklanmasına ilişkin davaların, genellikle Sözleşme'nin 11. maddesi (toplama ve örgütlenme özgürlüğü) kapsamında incelendiği hususuna dikkat edilmelidir. Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi, ancak ikincil olarak görülür ve bu kapsamda ayrı bir sorun gündeme gelmediği değerlendirilir (*Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* [BD], 2003; *Linkov/Çek Cumhuriyeti, 2006*; *Parti nationaliste basque – Organisation régionale d'Iparralde/Fransa, 2007*).

B. Bağlamın önemi

63. Gerek seçilmiş temsilcilerin bağımsızlığının gerekse seçmenlerin tercih özgürlüğünün sağlanması ihtiyacı şeklinde ortak bir temele dayansa da, uygunluk kriterleri, her Devlete özgü tarihi, toplumsal ve siyasi etkenlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Birçok Avrupa Konseyi üyesi Devletlerin anayasalarında ve seçim mevzuatlarında öngörülen durumların çokluğu, bu alandaki olası yaklaşımların ne kadar çeşitli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin uygulanması amacıyla, herhangi bir seçim mevzuatının ilgili ülkenin siyasi gelişimi ışığında değerlendirilmesi gerekir (*Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika, 1987*,

§ 54; *Podkolzina/Letonya, 2002*, § 33; *Ždanoka/Letonya* [BD], 2006, § 106).

64. *Ždanoka/Letonya* [BD], 2006 davasında, başvuran, 1991 yılında darbe girişiminde bulunan Letonya Komünist Partisinin bir üyesiydi. Başvuranın seçimlerdeki adaylığı, söz konusu parti bünyesindeki faaliyetlerinin darbe girişiminin ardından devam etmesi nedeniyle birkaç kez reddedilmiştir. Mahkeme, başvuranın söz konusu partideki önceki pozisyonunun, 1991 yılında sergilediği duruşla birlikte değerlendirildiğinde, ulusal parlamento seçimlerindeki adaylığının reddedilmesini gerektirdiği kanaatine varmıştır. Bu tür bir tedbir, nadiren, örneğin demokratik kurumlarla ilgili on yıllara veya yüz yıllara dayanan yerleşik bir çerçeveye sahip bir ülkede kabul edilebilir olarak değerlendirilebilmekle birlikte, yine de, Letonya’da, bu tedbirin alınmasına yol açan tarihi ve siyasi bağlam ışığında ve yeni demokratik düzene yönelik tehdit dikkate alındığında kabul edilebilir görülebilmektedir. Ancak, Mahkeme, Letonya parlamentosunun, kısa zamanda sona erdirmek üzere, yasal kısıtlamayı izlemeye devam etme görevinin bulunduğunu belirtmiştir. Bu tür bir tespit, Letonya’nın Avrupa ile tam olarak bütünleşmesi gibi nedenlerden dolayı daha istikrarlı bir hale gelmiş olması gerekçesiyle daha da haklı kılınmıştır. Bu nedenle, Letonya yasama organının bu bağlamda etkin adımlar atmamasının, Mahkemenin farklı bir tespitte bulunması sonucunu doğurabileceği belirtilmiştir. (§§ 132-135).

65. Mahkeme, daha sonra, zamanın geçtiğini ve arındırma yasalarıyla ilgili mevzuatın yeniden değerlendirilmesi gerektiğini bir kez daha vurgulamıştır. *Adamsons/Letonya, 2008* davasında, eski Başbakan olan başvuranın, KGB “görevlisi” olduğu gerekçesiyle adaylığı reddedilmiştir. Mahkeme, ülkenin tarihi bağlamına ilişkin tespitlerini doğrulamıştır. Ancak, Mahkeme, yıllar geçtikçe, bir grup birey hakkında genel bir şüphenin, artık tek başına yeterli olmadığını ve yetkili makamların bu tür bir tedbiri ek argümanlar ve delillere dayanarak gerekçelendirmeleri gerektiğini ilave etmiştir. Bu davada uygulanan kanun, eski “KGB” görevlilerine ilişkindir. Bu hizmet kapsamındaki görevlerin çeşitliliği nedeniyle, kapsamı son derece geniştir. Mahkeme, bu koşullarda, ilgili kişinin belirli bir gruba mensup olduğu şeklindeki bir tespitin artık tek başına yeterli olmadığını belirtmiştir. Bahsi geçen grubun çok genel bir şekilde tanımlanmış olması nedeniyle, üyelerinin seçim haklarıyla ilgili herhangi bir kısıtlamanın, fiili davranışları dikkate alınarak bireyselleştirilmiş bir yaklaşımla uygulanması gerekirdi. Vaka bazlı yaklaşımda bulunulması ihtiyacı, zaman geçtikçe daha da önem kazanmıştır. Başvuran, totaliter rejimin uygunsuz eylemlerine doğrudan veya dolaylı olarak katılmakla veya Letonya’nın bağımsızlığına ve demokratik düzenine yeniden kavuşmasına karşı muhalefet ettiğini veya düşmanlık gösterdiğini ifade edebilecek bir eylemde bulunmakla hiçbir zaman itham edilmemiştir. Ayrıca, başvuranın, eski düzenine yeniden kavuşan Letonya’da göze çarpan on yıllık askeri ve siyasi bir kariyerin ardından, çok gecikmiş bir kararlar resmi olarak seçilmeye uygun olmadığı kabul edilmiştir. Mahkeme, bu koşullarda, başvuranın seçilmeye uygun olmadığı yönündeki kararın, ancak en zorunlu nedenlerle haklı kılınabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, eski KGB görevlilerinin diğer mevzuat hükümlerinde öngörülen kısıtlamalara tabi tutuldukları on yıllık zaman dilimi, Parlamento veya Hükümet tarafından herhangi bir gerekçe sunulmaksızın on yıl daha uzatılmıştır. Mahkeme, bu nedenle, süre uzatımının başvuran açısından açıkça keyfi olduğu kanaatine varmıştır.

66. *Zdanoka/Letonya (no. 2)*, 2024*, Büyük Dairenin 2006 tarihli *Zdanoka/Letonya [BD]* kararını takip etmektedir (yukarıda 64. paragrafta atıfta bulunulmuştur). 2018 yılında, başvuranın 13 Ocak 1991 tarihinden sonra Letonya Komünist Partisinde aktif olarak yer almış kişilerin seçilme hakkını kısıtlayan hükmün anayasaya uygunluğunun incelenmesi talebi üzerine, Anayasa Mahkemesi hükmün, anayasaya uygunluğunu teyit etmiş, ancak kısıtlamayı “Letonya Devletinin bağımsızlığını ve hukukun üstünlüğü ile yönetilen demokratik bir Devletin ilkelerini tehlikeye atmış ve atmaya devam eden” aktif katılımcılarla sınırlandırmıştır. O yıl yapılan milletvekili seçimlerinde, Merkez Seçim Komisyonunun Anayasa Mahkemesi tarafından yorumlandığı üzere kısıtlamanın başvuran için de geçerli olduğunu tespit etmesinin

ardından başvuranın ismi aday listesinden çıkarılmıştır. İlk olarak, Mahkeme bağlamı vurgulamıştır: Letonya, 2006 tarihli Büyük Daire kararının ardından “açıkça fark edilebilir bir olay akışı” içinde Gürcistan ve Ukrayna'nın bazı bölgelerini işgal eden ve kontrol eden Rusya'nın komşusudur. Letonya parlamentosu üç kez kısıtlamanın kaldırılmasına yönelik teklifleri reddetmiş olsa da ve Mahkeme diğer koşullarda bu sınırlı işlemi haksız ve dengeyi ihlal bulma yönünde değiştirebilecek bir eylem olarak değerlendirebilecek olsa da, Letonya'nın (ve genel olarak Avrupa'nın) sahip olduğu ve Büyük Daire'nin 2006 kararında atıfta bulunduğu “daha fazla istikrarın” artık mevcut olmadığı göz önüne alındığında, davanın özel ve hassas bağlamında böyle bir sonuca varamaz. Söz konusu karardan bu yana Letonya'nın güvenliği, toprak bütünlüğü ve demokratik düzeni konusunda endişelenmek için giderek daha fazla meşru nedeni olmuştur ve bu nedenle kısıtlama, bu konuda kendisine tanınacak daha geniş takdir yetkisi ışığında değerlendirilmelidir. Anayasa Mahkemesinin söz konusu kısıtlamaya ilişkin yorumu, gelişmeler ışığında, yorumlama yetkisi kapsamındadır ve keyfi ya da mantıksız değildir; seçim komisyonu ve temyiz mahkemesi önünde söz konusu kısıtlamanın uygulanmasına ve başvuranın adaylığının düşürülmesine ilişkin sonraki işlemler, başvurana keyfiliğe karşı yeterli güvenceler sağlamıştır.

67. Mahkeme ayrıca, kamuya mafya bağlantılı sızmaların önlenmesini amaçlayan davaları da incelemiştir. *Miniscalco/İtalya*, 2021 davasında, başvuran, görevi kötüye kullanma suçundan kesinleşmiş mahkumiyeti nedeniyle bölgesel seçimlerde aday olmaktan men edilmiştir. Mahkeme, şikâyet konusu tedbirin, kamu makamlarının sağlıklı işleyişini sağlamaya yönelik acil bir ihtiyacı karşıladığını ve hukukun üstünlüğü ilkesi ve Sözleşme'nin genel amaçlarıyla uyumlu olduğunu tespit etmiştir. Mevcut yasal çerçeveyi inceleyen Mahkeme, men cezasının güvencelerle korunduğu sonucuna varmıştır. Özellikle, men edilme, kanunla kesin olarak tanımlanan kesinleşmiş bir ceza mahkûmiyetinin varlığı koşuluna bağlanmış ve zamanla sınırlanmıştır ve öngörülebilirliği Devletin sahip olduğu geniş takdir yetkisi içinde yer almıştır. Benzer şekilde, *Galan/İtalya* (dec.), 2021 davasında, başvuran, yolsuzluk suçundan mahkûm olması nedeniyle seçimle geldiği görevinden alınmıştır. *Lykourazos / Yunanistan*, 2006 davasının aksine, Galan davasında seçimler yapıldığı anda, hem başvuran hem de seçmenler, yasada belirtilen ciddi suçlardan birinden mahkum olan seçilmiş bir temsilcinin görevden alınabileceğini bilecek konumdaydılar. Parlamento bu alanda geniş ölçüde takdir yetkisine sahip olsa da, başvuran gözlemlerini sunma, bir avukat tarafından temsil edilme ve yargılama sırasında konuşma imkânına sahipti. Karar alma sürecini açıklayan ve başvuranın seçilmesinin geçersiz sayılmasını öneren kapsamlı bir raporun sunulması üzerine, Temsilciler Meclisi halka açık gerçekleştirilen genel kurulda raportörün önerisini ve bazı milletvekillerinin görüşlerini dinlemiştir. Bu koşullar altında, başvuran yeterli ve uygun usuli güvencelerden yararlanmış ve şikâyetinin kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.

C. Seçimlerin düzenlenmesi

68. Seçimlerin uygulamada düzenlenmesi karmaşık bir konu olmakla birlikte ve ayrıntılı mevzuata ekleme yapılmasını ve zaman zaman değiştirilmesini gerektirir. Mahkeme, bu konuyu incelemeye davet edildiğinde, her bir Devlete özgü olarak oluşabilecek karmaşıklıkları veya farklı karakteristikleri göz ardı etmemektedir. Sonuç olarak, bu bağlamda Devletlere geniş bir takdir yetkisi tanınmaktadır.

69. Mahkeme, özellikle, seçim listelerinin düzgün bir şekilde yönetilmesinin özgür ve adil bir oylamanın bir önkoşulu olduğu görüşündedir. Seçimlere katılma hakkının etkililiği şüphesiz oy hakkının adil bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Bir seçim listesinin yanlış bir şekilde yönetilmesi, adayların seçimlere eşit ve adil bir şekilde katılma şansını azaltabilir (*Gürcistan İşçi Partisi / Gürcistan*, 2008, §§ 82-83). Seçim listelerinin derlenmesine ilişkin kuralların seçimden sadece bir ay önce beklenmedik bir şekilde değiştiği bir davada, Mahkeme, yeni kayıt sisteminin mükemmel olmadığını kabul etmiş, ancak yetkililerin yeni oylamayı daha adil

hale getirmek için hiçbir çaba harcamamasına daha fazla önem atfetmiştir. Özellikle, seçim makamları politik açıdan "devrimsel bir sürecin sonrasında" oldukça sıkı son tarihler içerisinde seçim listelerinde görülen açık eksiklikleri gidermek konusunda zorluk çekmişlerdir. Bu nedenle yetkililerden ideal bir çözüm beklemek aşırı ve uygulamada mümkün olmayan bir yük teşkil etmektedir. Kayıtlı olduklarını doğrulamak ve gerektiği hallerde düzeltme talep etmek seçmenlerin sorumluluğundadır. Mahkeme, bu hususun Devletin takdir yetkisi dahilinde olduğunu tespit etmiştir (*aynı kararda*).

1. Adaylıkların ciddiyetini garanti altına almak: Adaylık ücreti gerekliliği

70. Bazı Devletlerin seçim yasaları, ciddiyetten uzak adayları caydırmak için bir adaylık ücreti ödenmesini öngörmektedir. Bu tür önlemler, seçimlere katılanların sorumluluğunu arttırıp seçimleri ciddi adaylarla sınırlarken, aynı zamanda kamu fonlarının makul olmayan bir şekilde harcanmasını önler. Bu nedenle bu önlemler meşru bir şekilde etkili, kolaylaştırılmış temsil hakkını garanti altına almayı amaçlayabilir (*Sukhovetsky / Ukrayna*, 2006 §§ 61-62).

71. Bununla birlikte, adaylık ücreti hassas bir denge gözetilerek, hem ciddiyetsiz adayları caydıracak aynı zamanda ciddi adayların da kayıt olmasına izin verecek şekilde ölçülü olmalıdır. Dolayısıyla Mahkeme söz konusu meblağı, Devlet tarafından sağlanan seçim kampanyası hizmetlerini ve bu tür ücretle hafifletilebilecek seçimlerin düzenlenmesinin diğer külfetli maliyetlerini dikkate almaktadır.

72. Ölçülülük denetiminin gerekliliklerinin yerine getirilebilmesi için, gerekli ücret aşırı olmamalı ve seçim yarışına girmek isteyen aday için aşılabilir bir idari ve finansal bir engel teşkil etmemelidir. Hatta söz konusu ücret bu engele göre daha hafif olsa bile, yeterince temsili siyasi akımların ortaya çıkmasının önüne geçmemeli veya çoğulculuk ilkesine müdahale teşkil etmemelidir (*Sukhovetsky / Ukrayna*, 2006, §§ 72-73). Adaylık ücreti ödemenin zorunlu olması ve bu ücretin ve/veya kampanya giderlerinin iadesinin partinin belirli bir oy yüzdesini almasına bağlı olmasına ilişkin hükümler, düşünce akımlarının yeterince temsil edilmesini desteklemeye hizmet eder ve bu konuda Sözleşmeci Devletlere tanınan geniş takdir yetkisi dikkate alındığında, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi uyarınca yeterince gerekçelendirilmiş ve orantılıdır (*Rusya Muhafazakâr Girişimciler Partisi ve Diğerleri / Rusya*, 2007 § 94). Bu durum, adaylık ücretinin iade edilemediği durumlarda bile geçerlidir (*Sukhovetsky / Ukrayna*, 2006). Ancak, bir adaylık ücretinin iade edilip edilemeyeceği sorusu, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi uyarınca sorunlar ortaya çıkarabilir. Mahkeme, *Rusya Muhafazakâr Girişimciler Partisi ve Diğerleri / Rusya*, 2007 davasında, belirli adaylar tarafından verilen yanlış bilgiler nedeniyle bir parti listesinin tamamının iptal edilmesine yol açan yerel prosedürün yasal kesinlik ilkesini ihlal ettiğini tespit etmiştir. Başvuran parti, adaylık ücretlerini hâlihazırda ödemişti. Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamındaki tespitine dayanarak, bu meblağın iade edilmemesinin Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesini ihlal ettiği görüşündedir.

2. Siyasi ortamın aşırı derecede bölünmesinden kaçınma

73. Aday listesinin sunulması için gereken imza sayısına ilişkin şartlar, yasama meclisinin seçiminde halkın görüşünün ifade edilmesine engel teşkil etmez (*Asensio Serqueda / İspanya*, Komisyon kararı, 1994; *Federación nacionalista Canaria / İspanya* (k.k.) 2001; *Brito Da Silva Guerra ve Sousa Magno / Portekiz* (k.k.), 2008; *Mihaela Mihai Neagu / Romanya* (k.k.), 1994 § 31).

74. Ancak, bu tür tedbirler, adayların temsil karakterini güvence altına almak ve uygunsuz adayları dışarıda bırakmak amacıyla adaylar arasında makul bir eleme yapma amacı izlemeli ve bu amaç ile orantılı olmalıdır. Bu nedenle, seçim kayıtlarında kayıtlı tüm vatandaşların %0,55'ine karşılık gelen 100.000 imza barajı, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün

3. maddesiyle uyumlu bulunmuştur (*Mihaela Mihai Neagu / Romanya (k.k.), 1994.*).

75. Benzer şekilde, imza sahiplerinin bu tür imzaları seçim listelerine kayıtlı olduğunu gösteren sertifikalarla birlikte ibraz etme yükümlülüğü, imza sahiplerinin oy haklarına sahip olmasını ve her birinin yalnızca bir adayı desteklediğini sağlamak için meşru bir amaç izlemelidir. Mahkeme, bu nedenle, söz konusu formaliteleri yerine getirmeyen bir adaylığı reddetmenin orantısız olmadığını tespit etmiştir (*Brito Da Silva Guerra ve Sousa Magno / Portekiz(k.k.), 2008.*).

76. Ancak, asgari imza sınırının getirilmesi ve söz konusu imzaların doğrulanması hukukun üstünlüğüne uygun olmalı ve seçimlerin bütünlüğünü korumalıdır. *Tahirov / Azerbaycan* davasında başvuranın adaylığının reddinin gerekçesi olarak gösterilen Seçim Kurulu tarafından sağlanan güvenceler, özellikle imzaların geçerliliğine karar veren uzmanların atanması konusunda yetersiz kalmıştır. Buna ek olarak, başvuran Kurulun toplantılarına katılmamış veya iddialarını sunmamış ve sonuç olarak başvuranın hiçbir iddiası Kurul tarafından incelenmemiştir. Dolayısıyla, başvuranın sunduğu imzaların geçersizliği iddiası nedeniyle adaylığının reddedilmesi keyfi olmuştur. Mahkeme, AGİT'in bir raporuna dayanarak, bu eksikliklerin sistemik vasfını ve bu gerekçelerle keyfi olarak reddedilen adayların sayısını kaydetmiştir. Mahkeme, Hükümetin tek taraflı bildirisinin insan haklarına saygıyı garanti altına almak için yeterli olmadığı sonucuna vararak bu bildiriye reddetmiş ve esaslara ilişkin incelemesini sürdürmüştür.

77. Bu baraj kriterleri, seçim sonuçlarına göre koltuk sayısının belirlenmesi bakımından Mahkeme tarafından da kabul edilmiştir. Seçim sistemleri bazen bir yandan halkın görüşlerini oldukça sadakatle yansıtmak, diğer yandan da yeterince açık ve tutarlı bir siyasi iradenin ortaya çıkmasını teşvik edecek şekilde düşünce akımları için bir mecra olmak gibi birbirleriyle neredeyse hiç uyumlu olmayan hedeflere ulaşmaya çalışır: Dolayısıyla, Sözleşme'ye Ek 1. No.lu Protokol'ün 3. maddesi seçimin sonucuyla ilgili olarak tüm oyların mutlaka eşit ağırlığa sahip olması gerektiği, tüm adayların eşit kazanma şansı olması gerektiği ve hiçbir seçim sistemi "boşa giden oyları" ortadan kaldıramayacağı imasında bulunmaz (*Partija "Jaunie Demokrāti" ve Partija "Mūsu Zeme" / Letonya (k.k.), 2007.*).

78. Seçim barajının etkileri ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir ve çeşitli sistemler farklı, bazen de karşıt siyasi amaçlar güdebilir. Bir sistem daha çok Parlamentodaki partilerin adil temsiline odaklanırken, başka bir sistem parti sisteminin parçalanmasından kaçınmayı ve yöneten çoğunluğu Parlamentodaki bir parti tarafından oluşturulmasını teşvik etmeyi amaçlayabilir. Mahkeme, bu amaçların hiçbirinin kendi başına mantıksız sayılmayacağı görüşündedir. Buna ek olarak, barajların oynadığı rol, belirlendikleri seviyeye ve her ülkedeki parti sistemine göre değişir. Düşük bir baraj sadece çok küçük grupları dışarıda tutacağından kararlı çoğunlukların oluşturulmasını zorlaştıracaktır. Diğer taraftan, parti sisteminin oldukça parçalanmış olduğu durumlarda, yüksek bir baraj birçok seçmeni temsiliyetten mahrum edecektir. Bu çok çeşitli durumlar, olası seçeneklerin çeşitliliğini göstermektedir. Bu nedenle Mahkeme, parçası olduğu seçim sistemini dikkate almadan belirli bir barajı değerlendiremez (*Yumak ve Sadak / Türkiye [BD], 2008, §§ 131-132.*).

79. Bu bakımdan, örnek olarak, iki alternatif şartı yerine getirme gerekliliği verilebilir: bir ada seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların en az %30'unu veya özerk bir topluluğun tamamında kullanılan geçerli oyların en az %6'sını elde etmek. Mahkeme, böyle bir sistemin seçim adaylarına engel olmaktan çok daha küçük siyasi oluşumlara belirli bir koruma sağladığı görüşündedir (*Federación nacionalista Canaria / İspanya (k.k.), 2001.*). Benzer bir şekilde, Mahkeme, listelenen adayların seçilmeleri ve kendilerine koltuk tahsis edilmesi için geçilmesi gereken %5'lik barajın temsili düşünce akımlarını yeterince teşvik ettiği ve Parlamentonun aşırı derecede bölünmesinin önlenmesine yardımcı olduğu ölçüde Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesine uygun olduğu sonucuna varmıştır (*Partija "Jaunie Demokrāti" ve*

Partija "Müsu Zeme" / Letonya (k.k.), 2007).

80. *Strack ve Richter / Almanya* (k.k.), 2016 davasında, Mahkeme, seçim barajları hakkında Sözleşme ışığında Mahkemenin içtihadına başvurmuştur (§ 33). Buna ek olarak, Mahkeme, dava kendisine seçmenler tarafından bildirildiği için, baraj konusunu Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin aktif yönü altında ilk kez ele almıştır. Başvuranlar, bir siyasi partinin Avrupa Parlamentosu'nda Almanya'ya tahsis edilen koltuklardan birine hak kazanabilmeleri için ulusal düzeyde kullanılan oyların en az %5'ini almalarını gerektiren barajdan şikâyetçi olmuşlardır. Alman Anayasa Mahkemesi 2011 yılında yasamaya ilişkin bir hükmünün Almanya Anayasası ile çeliştiğini ilan etmiş, ancak 2009 yılı seçim sonuçlarını geçersiz kılmamıştır. Strazburg Mahkemesi, bu konularda Devletlere tanınan geniş takdir yetkisi ışığında müdahalenin izlenen amaçla (parlamentar istikrarın korunması) orantılı olduğunu tespit ederek başvuruyu reddetmiştir. Mahkeme, Avrupa Birliği'nin üye Devletlerin kullanılan oyların %5'ine kadar seçim barajlarını belirlemelerine izin verdiğini ve önemli sayıda üye Devletin bu yetkiye dayanarak baraj belirleme işlemi yaptığını kaydetmiştir.

81. *Partei Die Friesen / Almanya, 2016* davası, Aşağı Saksonya Topraklarında uygulanan ve Meclis'te koltuğa sahip olabilmek için kullanılan oyların %5'ini almayı gerektiren baraj ile ilgilidir. Söz konusu *Topraklardaki* bir azınlık grubunun çıkarlarını temsil eden bir siyasi parti olan başvuran, %5'lik barajının ayrımcılık yapılmaksızın seçimlere katılma hakkını ihlal ettiğini iddia ederek ve bu kuraldan muaf tutulmayı talep etmiştir. Dolayısıyla mesele, üye devletlerin seçim bağlamında azınlıkların korunması konusundaki yükümlülükleri kapsamına girmiştir. Mahkeme, ulusal azınlıkların kamu işlerine katılımına vurgu yapan 1998 tarihli Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme çerçevesinde yorumlansa bile, Avrupa Sözleşmesi bu bağlamda azınlık partileri lehine farklı bir muamele yapılmasını gerektirmemiştir. Mahkeme Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. Maddesi ile bağlantılı olarak 14. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

82. Aksine, *Yumak ve Sadak / Türkiye, 2008* [BD] davasında Mahkeme, genel olarak, %10'luk bir seçim barajının aşırı görüldüğünü tespit etmiş ve düşürülmesini öneren Avrupa Konseyi organlarıyla aynı fikirde olduğu belirtmiştir. Bu davada seçim barajı, siyasi partileri seçim sürecinin şeffaflığına katkıda bulunmayan stratejileri kullanmaya zorlamıştır. Ancak Mahkeme, %10 barajının söz konusu seçimlerin kendine özel siyasi bağlamı ışığında ve diğer siyasi partilerle seçim koalisyonu oluşturma olasılığı veya Anayasa Mahkemesi'nin rolü gibi uygulamadaki etkilerini sınırlayan düzeltici güvenceler ve diğer garantilerle birlikte değerlendirildiğinde; esasen, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi ile başvuranların güvence altına alınan hakları üzerinde zayıflatıcı bir etkiye sahip olduğu hususunda ikna olmamıştır.

83. *Cernea / Romanya, 2018* davası, hâlihazırda parlamentoda temsil edilmeyen partilerin üyelerinin seçimlerde aday olarak yer almasının yasaklanmasıyla ilgilidir. Başvuran, hâlihazırda temsil edilen partilere ait adaylara ilişkin olarak ayrımcılık yapıldığını iddia etmiştir. Mahkeme, Parlamentonun yapısını koruma ve içindeki siyasi grupların parçalanmasından kaçınma amacının söz konusu sınırlamayı haklı kılabileceğini tespit etmiştir (§ 49). Mahkeme, başvuranın seçimlere katılma hakkının sınırlandırılmasının makul oranlarda kaldığını tespit etmiştir. Bunun sebebi özellikle, seçimin Parlamentodaki tek bir koltuk için yapılması ve başvuranın önceki genel seçimlere katılabilesidir (§§ 50-51).

84. Romanya aleyhine açılan diğer iki davada, başvuranlar, yalnızca Parlamento'da temsil edilmeyen ulusal azınlık örgütleri için geçerli olan ek bir uygunluk koşulu getiren bir mevzuattan şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme söz konusu şikâyetleri Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 14. maddesi kapsamında inceleyerek, söz konusu yasanın, henüz Parlamento'da temsil edilmeyen kuruluşların düzgün bir şekilde temsil edilmesini sağlamak ve ciddiyetsiz adayları elemek gibi meşru bir amaç

taşıdığını kabul etmiştir. Ancak, *Danis ve Ethnic Turks Derneği / Romanya*, 2015 davasında, ek kriteri getiren yasa, seçimlerden sadece birkaç ay önce yürürlüğe girmiş ve başvuranların söz konusu kriteri yerine getirmesi objektif olarak imkânsız hale gelmiştir. *Cegolea / Romanya*, 2020 davasında ise ek kriter getirme usulü, keyfilığe karşı yeterli güvence sağlamamış olup yürütme makamlarının takdir yetkileri hakkında etkili bir hukuki inceleme yolu sunmamaktadır.

85. Son olarak, oyları hesaplama kurallarında ani ve öngörülemez bir değişiklik, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesini ihlal edebilir. Mahkeme, Özel Yüksek Mahkemenin seçim böleninin hesaplanmasına ilişkin yerleşik içtihadından öngörülemez bir şekilde ayrılmasının ardından koltuklarından mahrum olan milletvekillerine ilişkin bu maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme özellikle, içtihadındaki değişikliğin, seçimlerden sonra boş oy pusulalarına verilen anlamı ve ağırlığı değiştirdiğini ve dolayısıyla bu durumun seçmenlerin seçim sandığına yansıyan iradesini değiştirmesinin olası olduğunu göz önünde bulundurmuştur. Bu değişiklik aynı zamanda, hâlihazırda koltuğa sahip milletvekillerinin seçilme biçiminde de bir farklılık yaratmıştır (*Paschalidis, Koutmeridis ve Zaharakis / Yunanistan*, 2008).

D. Diğer meşru amaçlar

86. Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi, güvence altına aldığı hakların kullanımına ilişkin kısıtlamaları haklı gösterebilecek meşru amaçların bir listesini içermemektedir. Aynı şekilde, Sözleşme'nin 8 ila 11. Maddelerinde ayrıntılı olarak listelenen "meşru amaçları" da saymamaktadır. Sonuç olarak Sözleşmeciler Taraf, izlenen amacın hukukun üstünlüğü ilkesi ve Sözleşmenin genel amaçları ile uyumluluğunun belirli durumlarda kanıtlanması şartıyla, diğer amaçlara dayanma hakkına sahiptir (*Ždanoka / Letonya*, 2006 [BD], § 115).

87. Mahkeme, böylece Devlete sadakat ile hükümete sadakat arasında bir ayırım yapmıştır. Devlete karşı sadakatin sağlanması ihtiyacı, seçim haklarının kısıtlanmasını haklı kılacak meşru bir amaç oluşturabilse de hükümete karşı sadakat için bu durum geçerli değildir (*Tănase / Moldova*, 2010 [BD], § 166). Benzer bir şekilde, resmi dil hakkında yeterli bilgiye sahip olma yükümlülüğü meşru bir amaç temelinde olabilir (*Podkolzina / Letonya*, 2002). Mahkeme ayrıca, parlamento seçimlerinde adaylara icra ettikleri meslek ve parti üyelikleri hakkında doğru bilgi verme yükümlülüğünün, seçmenlerin adayın mesleki ve siyasi geçmişine ilişkin bilinçli bir seçim yapmalarını sağladığını ve dolayısıyla meşru bir amaç güttüğünü tespit etmiştir (*Krasnov ve Skuratov / Rusya* 2007). Aksine, başvuranın sadece kendisi tarafından sağlanan bir belgenin kusurlu olduğu iddiasıyla adaylığının geçersiz sayılması izlenen meşru amaç ile orantılı değildir (*aynı kararda.*, §§ 65-66).

88. Mahkeme ayrıca, oldukça geleneksel bir Protestan partinin aday listelerini kadınlara açma zorunluluğundan şikâyet ettiği bir başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, üye Devletlerdeki cinsiyet eşitliğine yönelik ilerleme sonucunda, kadının rolünün erkeğe göre ikincil olduğu düşüncesinin Devlet tarafından desteklenmesinin yasaklandığını tespit etmiştir (*Staatkundig Gereformeerde Partij / Hollanda* (k.k.), 2012).

89. Buna ek olarak, *Melnitchenko / Ukrayna*, 2004 davasında ABD'de mülteci statüsüne sahip bir Ukrayna vatandaşı olan başvuranın, Ukrayna meclisi seçimlerine koyduğu adaylığı, ikametgâhı hakkında yanlış bilgi verdiği gerekçesiyle reddedilmiştir. Başvuran yürürlükteki mevzuata uygun olarak, hala sahip olduğu ulusal pasaportundaki Ukrayna'da yaşadığını gösteren bilgilerini ibraz etmiştir. Mahkeme, adayların kayıt altına alınması için ikametgâh şartı getirilmesinin kabul edilebilir olacağına karar vermiştir. Ancak, Mahkeme başvuranın ülkede sürekli ikamet etmek gibi bir gereksinim öngörmeyen iç hukuka uygun hareket ettiğini

kaydetmiştir. Buna ek olarak, başvuranın durumu siyasi haklarını icra etmesini imkânsız kılacak şekilde Ukrayna'da kalarak fiziki şiddet tehdidi altında kalmasını veya ülkeyi terk ederek seçimlere katılmamasını gerektirmekteydi. Bu nedenle Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

90. *Antonenko / Rusya* (k.k.), 2006 kararında, ulusal bir mahkeme, mali usulsüzlükler olduğu ve seçim kampanyasının haksız olduğu gerekçesiyle, oylamadan önceki gün başvuranın parlamento seçimlerine katılmasını yasaklamıştır. Başvuran, adaylığının fiilen reddedilmesine itiraz etmese de bu kararın oylama sandıkları açılmadan kısa bir süre önce verilmesinden şikayetçi olmuştur. Mahkeme, söz konusu zamanlamanın iç hukuka uygun olduğunu ve karara karşı başka bir temyiz imkânı olmadığı için olası bir temyizden herhangi bir sonuca ulaşmayacağını tespit etmiştir.

91. Başvuranın izin verildikten daha erken bir seçim kampanyası yürüttüğü ve oy satın aldığı iddiasıyla parlamento seçimlerinin dışında bırakıldığı *Abil / Azerbaycan (no. 2)*, 2019 davasında Mahkeme, yerel usullerin başvurana yargılamanın herhangi bir aşamasında keyfilığe karşı yeterli güvence sağlamadığına karar vermiştir. Ulusal makamların kararları yeterince gerekçelendirilmemiş olup, kararlarda başvurana atfedilen suistimale ilişkin olarak başvuranın sorumluluğuna ilişkin yeterli bir delil değerlendirmesi yapılmamıştır.

92. *Güngeç/Türkiye (k.k.)*, 2023 kararında, başvuranın Kürt yanlısı bir siyasi partinin listesine aday olarak kaydedilmesinin, hakkındaki mahkûmiyet kararının ardından vatandaşlık haklarının iade edildiğini teyit eden bir karar sunmadığı gerekçesiyle reddedilmesinin, ilgili makamların yerleşik ve öngörülebilir uygulamaları dikkate alındığında, keyfi olmadığına hükmedilmiştir. Başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.

93. Mahkeme ayrıca, çeşitli davalarda, potansiyel adayların, içinde buldukları durumlar nedeniyle seçimlerden hariç tutulabileceğini kabul etmiştir. *Gitonas ve Diğerleri / Yunanistan*, 1997 davasında, kanunlar maaşlı kamu görevlileri ve kamu kurumları ve kamu teşebbüsleri çalışanları da dahil olmak üzere belirli kamu görevlerinde bulunan kişilerin seçimlere katılmasını ve seçimlerden önceki 3 yıl içerisinde üç aydan fazla çalıştıkları yerlerin dahil olduğu seçim çevresinde aday olmalarını yasaklamıştır: Dahası, bu hariç tutulma, diğer kamu görevlisi kategorilerindeki durumun aksine, aday istifa etmiş olsa dahi uygulanmaya devam etmektedir. Mahkeme, bu tedbirin iki amaca hizmet ettiğini tespit etmiştir: Halkı farklı siyasi fikirlere ikna etmeye çalışan adayların eşit etki araçlarına sahip olmalarını sağlamak ve seçmenleri kamu görevlilerinin baskısından korumak. Sonraki sene, Mahkeme, yerel devlet memurlarının belirli kategorilerinin siyasi faaliyetlere katılımına getirilen kısıtlamaların, başkalarının kurul üyelerinin ve aynı şekilde seçmenlerinin yerel düzeyde etkin politik demokrasi haklarını koruma meşru amacını sürdürdüğünü yinelemiştir. Kısıtlamaların sadece siyasi olarak söz konusu kişilerin kısıtlanmış görevlerde buldukları sürece geçerli olduğu göz önüne alındığında, tedbirler orantılı seviyede kalmıştır (*Ahmed ve Diğerleri / Birleşik Krallık*, 1998). *Briçe / Letonya*, 2000 davasında Mahkeme, devlet memurlarının seçime katılmaması, kamu hizmetinin bağımsız olması gereksinimine yönelik orantılı bir cevap teşkil ettiğinden dolayı, bu durumun özellikle vatandaşlara Sözleşme'nin 6. maddesi ile korunan hakları sunmak amacıyla hâkimlerin seçimlere katılmasına getirilen kısıtlama için geçerli olduğunu eklemiştir. Mahkeme, sonuç olarak, söz konusu hâkim seçim için görevinden istifa etmekte serbest olduğu için, garanti altına alınan hakların özüne herhangi bir kısıtlama getirilmediğine kanaat getirmiştir.

94. *Dupré / Fransa* (k.k.), 2016 davası, Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesini takiben, dönem ortasında, Avrupa Parlamentosu'na iki Fransız temsilcisinin seçilmesine ilişkindir. Fransız Hükümeti, üç olasılık arasından, yeni Avrupa Parlamentosu Üyelerinin ulusal meclis üyeleri arasından seçim yoluyla atanmasını seçerek başvuranın aday olmasını

engellemiştir. Mahkeme, düşük katılım riski, yalnızca iki koltuk için yüksek maliyet ve organizasyonel karmaşıklığı göz önünde bulundurarak bu tür bir atama işleminin meşru bir amaç izlediğini kabul etmiştir. Mahkeme, sınırlı etkisi nedeniyle, tedbirin izlenen meşru amaç ile orantısız olmadığını tespit etmiştir.

95. Bununla birlikte, meşru bir amaç izleseler dahi seçime katılma hakkına getirilen kısıtlamalar, koşulların çok geç veya aniden ortaya çıkması ya da yeterince açık olmamaları nedeniyle bu hakkı etkisiz kılmamalıdır. *Lykourazos / Yunanistan*, 2006 davasında, her türlü mesleki faaliyetin parlamento üyelerinin görevleriyle bağdaşmadığına ilişkin mevzuatıürürlükteki meclise hızlı bir şekilde uygulanmış ve milletvekilleri, bu durum seçimlerden önce açıklanmamasına rağmen koltuklarını kaybetmek zorunda kalmışlardır. Mutlak olarak sıfat düşürme uygulanmasını haklı kılacak bir acil bir ihtiyaçtan kaynaklanan hiçbir gerekçe bulunmamaktaydı. Mahkeme ilk kez meşru beklenti ilkesine dayanarak kararını vermiş ve Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme bu ilkeyi *Ekoglasnost / Bulgaristan*, 2012 davasında da uygulamıştır. Seçim mevzuatında getirilen üç yeni koşuldun hiçbiri kendi başına bir sorun teşkil etmezken, bu koşulların gecikmiş bir şekilde getirilmesi sonucunda başvuranın söz konusu koşullara uymak için sadece bir ayı kalmıştır. Mahkeme, siyasi gruplara uygulanan seçimlere katılma koşullarının temel seçim kurallarının bir parçası olduğu görüşündedir. Dolayısıyla bu koşullar, zaman bakımından seçim sisteminin diğer temel unsurlarıyla aynı istikrara sahip olmalıdır. Mahkeme ayrıca, eski bir din adamının adayının reddedilmesine ilişkin hükümlerin kesinlikten uzak olduğuna ve bu nedenle öngörülemez olduğuna karar vermiştir. Sonuç olarak, ilgili makamlar seçim organlarına aşırı bir takdir yetkisi tanımış ve bu kısıtlamanın uygulanmasında keyfiyete çok fazla pay bırakmışlardır (*Seyidzade / Azerbaycan*, 2009).

E. Seçim kampanyasından...

96. Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinde güvence altına alınan hakların etkili olabilmesi için, bu hakların korunması adayın kendisiyle sınırlı kalmaz. Dolayısıyla seçim kampanyası da bu hükmün kapsamına girmektedir.

97. Hâlihazırda Sözleşme'nin 10. maddesi ile ilgili bazı davalarda Mahkeme, serbest seçim hakkı ile ifade özgürlüğü arasındaki yakın ilişkiyi vurgulamıştır. Mahkeme, bu hakların, özellikle siyasi tartışma özgürlüğünün bir araya gelerek, demokratik sistemin temel taşı oluşturduğunu tespit etmiştir. İki hak birbiriyle ilişkili olup birbirlerini güçlendirmek için birlikte çalışır: örneğin ifade özgürlüğü, "yasama organının seçiminde halkın görüşünün özgürce ifade edilmesini sağlamak" için gerekli olan "koşullardan" biridir. Bu nedenle, seçimden önceki dönemde, her türlü görüş ve bilginin serbestçe dolaşmasına izin verilmesi özellikle önem arz etmektedir (*Bowman / Birleşik Krallık*, 1998, § 42).

98. Bu haklar birbirine bağımlı olduğundan seçim kampanyalarına ilişkin birçok dava 10. madde kapsamında incelenmektedir. Mahkeme, örneğin, küçük bir siyasi partinin reklamını yayınladığı için televizyonda herhangi bir politik reklam yayınlanmasını yasaklayan mevzuatın ihlal edildiği gerekçesiyle bir televizyon kanalına verilen para cezası nedeniyle 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*TV Vest AS ve Rogaland Pensjonistparti / Norveç*, 2008). Bununla birlikte, Mahkeme, seçim yarışındaki bir canlı televizyon yayını esnasında rakip bir adayın gıyabında "hırsız" olarak nitelendirdiği için seçim kurulu tarafından bir adaya uyarı verildiği bir davada 10. maddeye ilişkin herhangi bir sorun tespit etmemiştir (*Vitrenko ve Diğerleri / Ukrayna*, 2008).

99. Ancak, özellikle seçim öncesi kampanya dönemi boyunca yayın süresinin dağılımına ilişkin davalar, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi uyarınca bazı sorunları gündeme getirebilir. Çeşitli adaylara ayrılan yayın süresinin eşitliğine ilişkin bir davada, Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin seçim haklarının kullanılması esnasında tüm

vatandaşlara eşit muamele ilkesini benimsediğini, ancak söz konusu maddenin bir siyasi partiye seçim öncesi kampanya döneminde radyo veya televizyonda yayın hakkı tanınmasını garanti altına almadığını ifade etmiştir. Ancak, istisnai durumlarda sorunlar ortaya çıkabilir, örneğin, bir seçim yarışında kamusal bir yayında diğer partilere yayın hakkı verilirken bir partiye bu imkân tanınmadığı durumlarda (*Partija "Jaunie Demokrāti" ve Partija "Mūsu Zeme" / Letonya* (k.k.), 2007).

100. *Rusya Komünist Partisi ve Diğerleri / Rusya*, 2012 davasında, Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi uyarınca Devletin kasıtlı manipülasyonun doğrudan kanıtı olmasa bile, denetim altındaki medyadaki yayınların nesnel ve "özgür seçim" ruhuyla uyumlu olmasını sağlamak şeklinde bir pozitif bir yükümlülüğü olup olmadığı sorusunu ele almıştır. Mahkeme, seçime ilişkin mevcut hukuk yollarının, Devletin usul yönünden pozitif yükümlülüğünü yerine getirmek için yeterli olduğuna kanaat getirmiştir. Bu yükümlülüğün ve Devletin görsel-işitsel medyanın tarafsızlığını sağlamış olması gerektiği iddiasının esasına ilişkin olarak; Mahkeme, muhalefet partilerinin ve adaylarının TV'deki görünürlüğünü garanti altına almak ve medyanın editör bağımsızlığını ve tarafsızlığını güvence altına almak için bazı adımlar atıldığını tespit etmiştir. Bu düzenlemeler muhtemelen *fili olarak* eşitliği sağlamasa da Devletin, bu alandaki pozitif yükümlülüklerini Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlali anlamına gelecek şekilde yerine getiremediği sonucuna ulaşamaz.

101. Farklı bir bağlamda, *Abdalov ve Diğerleri / Azerbaycan* davasında, aday kayıt prosedürlerinde keyfiliğe karşı güvencelerin bulunmaması ve seçim makamlarına ve mahkemelere atfedilen itirazlarının incelenmesindeki gecikmeler nedeniyle başvuranlar 2010 parlamento seçimlerine geç kayıt yaptırmışlardır. Sonuç olarak başvuranlar kampanya yürütmek için çok az zaman bulabilmiş veya hiç zaman bulamamıştır. Yukarıda belirtilenler sonucunda, başvuranların bireysel seçim haklarının, etkinliklerini önemli ölçüde bozulacak şekilde kısıtlandığı sonucuna varan Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

102. *Oran / Türkiye, 2014* davasında, başvuran bağımsız bir aday olarak siyasi partilerin aksine, Türkiye radyo ve televizyonlarında ülke çapında gerçekleştirilen seçim yayınlarından faydalanamamaktan şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, siyasi partilerin aksine, başvuranın bağımsız bir aday olarak yalnızca bulunduğu seçim bölgesine hitap etmek zorunda olduğu kanaatine ulaşmıştır. Buna ek olarak, başvuranın ilgili zamanda bütün bağımsız bağlantısız adaylar için erişilebilir olan diğer hiçbir seçim yöntemini kullanması engellenmemiştir. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

103. Son olarak, *Uspaskich / Litvanya, 2016* davasında, bir siyasetçi olan başvuran, (siyasi yolsuzlukla ilgili cezai soruşturma nedeniyle aleyhinde uygulanan) ev hapsinin parlamento seçimlerine diğer adaylarla eşit şartlarda katılmasını engellemesinden şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar verirken, başvuranın seçim kampanyasını dilediği takdirde evinden yürütebileceğini dikkate almıştır. Başvuranın tanınmış bir politikacı olduğu ve partisinin üyelerinin seçmenlerle toplantılara bizzat katıldığı göz önüne alındığında; ev hapsi, başvuranın seçimlere katılmasını nihai seçim sonuçlarını etkileyecek ölçüde engellenmemiştir. Buna ek olarak iç hukukta seçim konularında bir bireysel başvuru ve temyiz bulunmaktadır ve başvuran bu tür bir hukuk yolundan yararlanmıştır.

F. Görevin icra ettirilmesi

104. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 1984'ten itibaren bir bireyin seçim için aday olma hakkına sahip olmasının yeterli olmadığını belirtmiştir: Aday, halk tarafından seçildikten sonra üye olarak bir koltuğa sahip olma hakkına da sahip olmalıdır. Buna karşıt bir görüş

benimsemek seçimi anlamsız kılmaktaydı (*M. / Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1984). Buna rağmen, aynı davada Mahkeme, seçilmiş bir milletvekiline halihazırda yabancı bir ülkenin yasama meclisinin üyesi olduğu gerekçesiyle koltuk verilmemesinin Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesiyle uyumlu bir kısıtlama olduğuna kanaat getirmiştir.

105. Türkiye'ye karşı açılan 3 davada, Mahkeme milletvekillerinin bağlı oldukları siyasi partilerin kapatılmasının sonuçlarını incelemiştir. *Sadak ve Diğerleri / Türkiye (no. 2)*, 2002 davasında, bir siyasi parti Devletin toprak bütünlüğünü ve birliğini ihlal ettiği için kapatılmıştır. Söz konusu partiye üye olan tüm milletvekilleri otomatik olarak koltuklarını kaybetmişlerdir. Mahkeme, muhalefet milletvekillerinin ifade özgürlüğüne yapılan bir müdahalenin özellikle sıkı bir inceleme gerektirdiği görüşüne ulaşmıştır. Başvuranların meclisteki koltuklarını kaybetmeleri otomatik olarak gerçekleşmiş olup başvuruların kişisel olarak gerçekleştirdikleri siyasi faaliyetlerinden bağımsız olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle, söz konusunu önlem hem aşırı derecede ağır hem de izlenen meşru amaç ile orantılı olmaktan uzak bulunmuştur.

106. *Kavakçı / Türkiye*, 2007 davasında ise, sonuç olarak başvuranın ait olduğu partinin kapatılması nedeniyle başvuranın siyasi haklarına geçici sınırlamalar getirilmiştir. Mahkeme, bu tedbirlerin Türk siyasi rejiminin laik karakterini korumak amacına sahip olduğu görüşünde olup, bu ilkenin Türkiye'deki demokratik rejim için önemi göz önüne alındığında; söz konusu tedbirin düzensizliği önleme ve başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma meşru amaçlarını izlediği kanaatine varmıştır. Bununla birlikte, yaptırımın orantılılığına ilişkin olarak, söz konusu zamanda, siyasi partilerin kapatılmasıyla ilgili olarak yürürlükte olan anayasal hükümlerin çok geniş bir kapsamı bulunmaktaydı. Bir partinin anayasaya aykırı bir faaliyetin merkezi olduğu sonucuna ulaşırken ve kapatılmasına karar verirken, parti üyelerinin tüm eylemleri ve yorumları partiye isnat edilebilmekteydi. Üyelerin davaya konu olan faaliyetlere çeşitli derecelerde katılımları arasında bir ayırım yapılmamaktaydı. Buna ek olarak, Başta Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı olmak üzere başvurana benzer durumda olan bazı parti üyeleri cezalandırılmamıştı. Sonuç olarak, Mahkeme, yaptırımın orantılı olmadığını ve Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

107. Aynı partiden koltuğunu kaybeden başka bir milletvekili ile ilgili bir başka davada, Mahkeme yine Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiş, ancak milletvekillerinin statüsünü güçlendiren ve muhtemelen milletvekillerinin bu gibi gerekçelerle meclis dışı bırakılmalarının sıklığını azaltacak etkiye sahip bir anayasa değişikliğinin kabul edilmesini ilgiyle karşılayarak, not düşmüştür (*Sobacı / Türkiye*, 2007).

108. *Lykourazos / Yunanistan*, 2006 davasında, Mahkeme, milletvekillerine uygulanan mesleki yasağın seçimlerden önce açıklanmadığını ve görev süresi boyunca hem başvuranı hem de ona oy vermiş olanları şaşırtmış olduğunu tespit etmiştir. 2003 yılında yürürlüğe giren yeni Anayasa maddesi uyarınca başvuranın seçilmesini değerlendirirken Mahkeme, seçimlerinin önceden yasal olarak mükemmel bir şekilde gerçekleştiği gerçeğini dikkate almadan hâkimin, meşru beklenti ilkesini göz ardı ederek başvuranı koltuğundan ettiği ve başvuranın seçmenlerini, dört yıl boyunca özgür ve demokratik bir şekilde kendilerini temsil etmesi seçtikleri adaydan mahrum bıraktığı görüşündedir. Benzer bir şekilde, *Paschalidis, Koutmeridis ve Zaharakis / Yunanistan* davasında, Mahkeme, seçimlerin ardından, seçilmiş milletvekillerinin koltuklarından edilmesinin etkisiyle, salt çoğunluğun hesaplanmasına ilişkin olarak, emsalden beklenmedik bir şekilde ayrılmanın, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlaline yol açtığını tespit etmiştir.

109. *Paunović ve Milivojević / Sırbistan* davasında ise, Mahkeme parlamento'ya seçilen parti üyelerine göreve başlamadan önce tarihsiz istifa mektupları imzalatılarak partinin bu üyeleri istediği zaman rızaları dışında görevden alabildiği uygulama hakkında kararını vermiştir. Mahkeme, öncelikle istifa mektuplarının parti tarafından sunulmasına rağmen, koltuğu alma yetkisinin sadece Parlamento'ya ait olduğunu açıklamıştır. Bu nedenle,

milletvekilini istifasını kabul ederek koltuğundan mahrum bırakan Devlet'tir. Bu nedenle koltuğunu kaybeden bir milletvekili tarafından bildirilen bir başvuru *konu bakımından* kabul edilebilir. Mahkeme daha sonra, dava konusu uygulamanın iç hukukla çeliştiğini ve bu istifaların Milletvekili tarafından şahsen sunulmasını gerektirdiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi ihlal edilmiştir.

110. *Occhetto / İtalya* (k.k.) davası, Avrupa Parlamentosu'ndaki bir koltuktan feragat edilmesine ilişkindir. Başvuran, bağlı olduğu siyasi hareketin kurucusu ile yaptığı bir anlaşmanın sonucu olarak görevinden feragat etmesine yönelik bir belgeyi imzaladıktan sonra fikrini değiştirmiştir. Ancak, söz konusu koltuk hâlihazırda listede bir sonra gelen adaya verilmişti. Mahkeme, bir seçimin ardından, bir adayın yasama organında yer alma hakkına sahip olduğunu, ancak bunun bir yükümlülük olmadığını tespit etmiştir. Herhangi bir aday, siyasi veya kişisel nedenlerle, seçildiği makamdan vazgeçebilir ve böyle bir vazgeçme kararı, evrensel oy hakkı ilkesine aykırı olarak değerlendirilemez. Mahkeme, başvuranın feragatini geri çekme talebini reddetmenin, seçim sürecinde hukuki kesinlik ve diğerlerinin haklarının, özellikle de listede bir sonra gelen adayın haklarının korunması meşru amaçlarını izlediğini eklemiştir. Başvuran dileğini yazılı ve açık bir şekilde ifade etmiş ve burada feragatini kesin olduğunu bildirmiştir. Son olarak, ulusal yargılamalar AB yasalarına uygun olarak başvuranın savunması için yararlı gördüğü iddialarını sunmasına olanak tanımıştır. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

111. *G.K. / Belçika*, 2019 davasında bir senatör istifa mektubunu gönüllü olarak imzalamadığını iddia etmiştir. Mahkeme, söz konusu kararı geri çekmek isteyen veya istifanın iç hukuka göre geçersiz olduğunu iddia eden bir milletvekilinin istifasına ilişkin bir anlaşmazlık ortaya çıktığında, karar verme sürecinde keyfiliğe karşı asgari güvenceler sağlanması gerektiğine karar vermiştir. İlk, karar alma organının kullandığı takdir yetkisi, yeterli ölçüde iç hukuk hükümleriyle sınırlandırılmalı ve ikinci olarak, prosedürün kendisi, ilgili kişilerin görüşlerini ifade etmelerine izin verirken aynı zamanda ilgili makamın yetkisinin kötüye kullanılmasını önleyecek şekilde keyfiliğe karşı güvenceler sağlamalıdır. Mahkeme, karar alma sürecinde başvuranın istifasını kabul etmeye yönelik bir dizi eksikliğin, başvuranın Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamındaki haklarının özüne zarar verdiğini tespit etmiştir.

112. Mahkeme, *Selahattin Demirtaş/Türkiye* (no. 2) [BD], 2020 davasında, seçilmiş milletvekillerinin tutukluluk hallerinin parlamento ile ilgili görevlerini yerine getirmeleri üzerindeki etkilerine ilişkin 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamındaki bir şikâyet hakkında ilk kez karar vermiştir. Mahkeme, bir milletvekilini özgürlüğünden mahrum bırakan bir tedbirin uygulanmasının otomatik olarak 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlalini teşkil etmediğini vurgulayarak, bu hüküm kapsamındaki usule ilişkin yükümlülüğün, yerel mahkemelerin, bir milletvekilinin tutuklanmasına veya tutukluluk halinin devamına karar verirken, özellikle 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi ile güvence altına alınanlar olmak üzere, ilgili tüm menfaatleri değerlendirdiklerini göstermeleri gerektirdiğine karar vermiştir. Yerel mahkemeler, bu dengeleme işlemi kapsamında, ilgili milletvekilinin siyasi görüşlerini ifade etmesini korumalıdır; zira -özellikle de muhalif- milletvekillerinin ifade özgürlüğünün önemi, bir milletvekilinin tutuklanmasının 10. madde ile bağdaşmadığı durumlarda, 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesini de ihlal ettiğinin değerlendirilmesine yol açacak niteliktedir. Bir diğer önemli unsur da suçlamaların milletvekilinin siyasi faaliyetleriyle doğrudan bağlantılı olup olmadığıdır. Ayrıca, milletvekillerinin tutukluluk hallerine etkili bir şekilde itiraz edebilecekleri ve şikâyetlerini esastan inceletebilecekleri bir hukuk yolu sunulmalıdır. Ayrıca, bir milletvekilinin tutukluluk halinin süresi mümkün olduğunca kısa olmalı ve ulusal mahkemeler tutukluluğa alternatif tedbirleri ciddi bir şekilde değerlendirmeli ve daha hafif tedbirlerin yetersiz görülmesi halinde gerekçelerini sunmalıdır. Bu bağlamda, başvuranın bir suç işlediğine dair makul bir şüphenin bulunup bulunmadığı, Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinin gerektirdiği üzere, 1

No.lu Protokol'ün 3. maddesinin amaçlarıyla da aynı derecede ilgilidir. Ulusal mahkemeler, tüm bu unsurları gereğince dikkate almamış ve başvuranın sadece bir milletvekili değil, aynı zamanda parlamentoya ilişkin görevlerini yerine getirirken yüksek düzeyde koruma gerektiren bir muhalefet lideri olduğu hususunu da etkili bir şekilde göz önünde bulundurmamıştır. Başvuranın görev süresi boyunca sandalyesini elinde bulundurmasına rağmen, parlamento faaliyetlerine katılması fiilen imkânsız hale gelmiştir. Dolayısıyla, başvuranın haksız tutukluluk hali, 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi uyarınca sahip olduğu seçilme ve Parlamento'da yer alma hakkının özüyle bağdaşmamaktadır.

113. [Kokedhima/Arnavutluk](#), 2024, kararı Anayasa Mahkemesi tarafından bir milletvekilinin görevinin, Anayasa'ya göre, tek hissedarı olduğu ve hizmet tedariki için Devlet organlarıyla yapılan sözleşmelerden gelir elde eden bir şirket aracılığıyla ticari faaliyetlerde bulunmasıyla bağdaşmadığı gerekçesiyle feshedilmesinin hukuka uygunluğuyla ilgilidir. Sözleşmeler seçimlerden önce imzalanmış ve başvuran seçildikten birkaç ay sonra şirketi satmış olsa da, şirket bu sözleşmeler kapsamında gelir elde etmeye devam etmiş ve görevini üstlendiği sırada devam eden menfaat çatışmasını sona erdirmek için gerekli tüm önlemleri almayan başvuran, böylece milletvekili olarak görev yaparken aynı zamanda şirketin tek hissedarı olarak birkaç ay boyunca şirketten fayda sağlamaya devam etmiştir. Mahkeme, başvuranın davasında ilgili iç mevzuatın yorumlanma ve uygulanma şeklinin yeterince öngörülebilir olduğunu ve keyfi olmadığını tespit etmiştir.

IV. Seçim uyuşmazlıkları

114. Seçimler ile ilgili uyuşmazlıklara ilişkin çok sayıda dava bulunmaktadır. Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi ile güvence altına alınan hakların, sadece oylama sürecinin organizasyon ve yönetim sürecini değil, aynı zamanda seçimlerin sonucunun gözden geçirilme şeklini ve oyların sayılması ve seçim sonuçlarının onaylanmasına ilişkin uyuşmazlıkları da kapsadığını tespit etmiştir ([Kovach / Ukrayna](#), 2008, §§ 55 vd. ; [Namat Aliyev / Azerbaycan](#), 2010, § 81; [Kerimova / Azerbaycan](#), 2010, § 54; [Davydov ve Diğerleri / Rusya](#), 2017; [Mugemangango v. Belçika](#) [GC], 2020).

115. Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi, özellikle seçim haklarıyla ilgili konularda bireysel şikâyet ve itirazların etkili bir şekilde incelenmesi için yerel bir sistemin varlığını gerekli kılan usuli nitelikte belirli pozitif yükümlülükler içermektedir. Böyle bir sistemin varlığı, özgür ve adil seçimlerin temel teminatlarından biridir. Bu tür bir sistem, bireysel oy kullanma ve seçime aday olma haklarının etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamakta, Devletin seçim sürecini yönetmesine genel güven tesis etmekte ve Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamındaki demokratik seçimler yapma pozitif yükümlülüğünü yerine getirmede önemli bir araç teşkil etmektedir. ([Namat Aliyev / Azerbaycan](#), 2010, §§ 81 vd.; [Uspaskich / Litvanya](#), 2016, § 93; [Mugemangango / Belçika](#) [BD], 2020, § 69). Böyle bir sistem, bireysel oy kullanma ve seçime aday olma haklarının etkin bir şekilde kullanılmasını sağlar ve Sözleşme'nin 1 No'lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamındaki demokratik seçimler yapma pozitif yükümlülüğünü yerine getirmede Devletin tasarrufunda önemli bir araç teşkil eder ([Namat Aliyev / Azerbaycan](#), 2010, §§ 81 ve müteakip maddeler; [Uspaskich / Litvanya](#), 2016, § 93; [Mugemangango / Belçika](#) [BD], 2020, § 69).

116. Mahkeme, seçim sonrası süreçlerin belirgin usuli güvencelerle çevrenmesi gerektiğini tespit etmiştir. Süreçler şeffaf ve açık olmalı ve muhalefet temsilcileri de dahil olmak üzere tüm tarafların gözlemcilerinin ilgili süreçlere katılımına izin verilmelidir. Ancak Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin, seçim sürecinin tüm yönlerini düzenlemek üzere tasarlanmış olan seçim meseleleri hakkındaki bir kurallar bütünü olarak tasarlanmadığına dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, Mahkemenin belirli bir davadaki inceleme

seviyesi, ilgili hususun serbest seçim hakkı yönüne bağlıdır. Daha detaylı bir inceleme, evrensel oy hakkı ilkesinden ayrılma durumunda yapılmalıdır. Ancak, tedbirlerin adayların seçime katılmasını engellediği durumlarda Devletlere daha geniş bir takdir yetkisi tanınabilir. Oy sayımı ve listeleme işlemlerinin daha teknik aşamaları için daha az katılımda bir inceleme uygulanır (*Davydov ve Diğerleri / Rusya*, 2017, §§ 283-288).

117. Bu teknik aşamada, seçim idaresince belirlenen genel eşitlik, şeffaflık, tarafsızlık ve bağımsızlık ilkelerine uyulduğu takdirde, yapılan tek bir hata veya usulsüzlük, *tek başına* seçimlerin adaletsiz olduğunu göstermez. Serbest seçim kavramı ancak şu şartlarda riske atılmış olur: (i) örneğin, seçmenlerin iradesinin büyük ölçüde yanıltılması gibi insanların görüşlerinin özgürce ifadesini engelleyebilecek usul ihlalleri olduğuna dair kanıtların bulunduğu haller; ve (ii) bu tür şikayetlerin ulusal düzeyde etkili bir şekilde incelenmediği haller (Mahkeme'nin, seçmenlerin bireysel olarak sonuçlara itiraz edebilme kabiliyetine ilişkin yeterli çoğunluk gibi makul kısıtlamaları kabul etmesine rağmen) (*Davydov ve Diğerleri / Rusya*, 2017, § 287; *Mugemangango / Belçika* [BD], 2020, § 72). Buna göre, Mahkeme'nin seçimle ilgili şikayetlerin yerel düzeyde ele alınış şeklini incelemesini sağlamak için, başvuranın bu şikayetlerin "ciddi ve tartışılabilir" olduğunu kanıtlaması gerekir (*Namat Aliyev / Azerbaycan*, 2010, § 78; *Gahramanli ve Diğerleri / Azerbaycan*, 2015, § 73; *Davydov ve Diğerleri / Rusya*, 2017, §§ 289 v.d.; *Mugemangango / Belçika* [BD], 2020, §§ 78 v.d.).

118. Bir seçimi geçersiz kılma kararları, seçmenlerin isteklerini yerine getirmedeki gerçek yetersizliği yansıtmalıdır (*Kovach / Ukrayna*, 2008). *Kerimova / Azerbaycan*, 2010 davasında Mahkeme, iki seçim görevlisinin karıştığı sahtecilik eyleminin, başvuranın başarılı olduğu seçimin nihai sonucunu değiştirmede başarılı olamayacağına karar vermiştir. Bununla birlikte, ulusal makamlar, yerel seçim kanununu ihlal ederek ve belgede sahtecilik eyleminin sınırlı etkisini hesaba katmadan seçim sonuçlarını geçersiz kılmıştır. İlgili makamlar bu eylemde bulunarak yetkililerin seçimi engellemelerine yardımcı olmuştur. Bu kararda başvuranın Parlamento'ya seçilme şansı elinden alınmak suretiyle başvuranın seçim hakları keyfi olarak ihlal edilmiştir. Bu kararda ayrıca, özgür seçim hakkının ruhu ile uyumlu olduğu düşünülmemeyecek olan bu seçim sürecinin bütünlüğü ve etkinliği konusunda herhangi bir endişe dile getirilmemiştir. Mahkemelerin rolü insanların ifadesini değiştirmek değildir. Dolayısıyla, Sözleşme organları iki davada (*I.Z. / Yunanistan*, Komisyon kararı, 1994; ve *Babenko / Ukrayna* (k.k.)), 1999 seçim süreçlerinin adaletsiz olduğunu iddia eden ve seçimleri kaybeden adayların şikayetlerini incelemiş, ancak seçimin sonucuyla ilgili herhangi bir gerçek zarar bulunmadığı için bu davaları reddetmiştir. *Rıza ve Diğerleri / Bulgaristan*, 2015 davasında, yurtdışında kurulan 23 sandık merkezinin sonuçları anormallikler bulunduğu iddiasıyla geçersiz kılınmış ve bir milletvekili koltuğunu kaybetmiştir. Mahkeme, hem 101 seçmenin oy haklarına yapılan müdahaleyi hem de söz konusu milletvekili ve temsil ettiği partinin seçimlere katılma hakkını incelemiştir. Mahkeme, bir takım sandık merkezlerinde seçimi geçersiz kılmak için sadece şekilci gerekçeler öne sürülmüş olduğunu tespit etmiştir. Buna ek olarak, mahkemenin kararını gerekçelendirmek için dayandığı şartlar iç hukukta yeterince açık ve öngörülebilir bir şekilde belirtilmemiş olmamakla birlikte söz konusu mahkeme seçmenlerin seçimini değiştireceklerine veya seçimin sonucunun etkileneceğine dair bir açıklama yapmamıştır. Buna ek olarak, Venedik Komisyonu'nun Seçim Konusunda İyi Uygulama Kuralları'nın tersine, seçim kanununda bir seçim sandığının geçersiz sayılması durumunda seçim sonuçlarının iptali ile amaçlanan meşru amacı, yani parlamento seçimlerinde seçmenlerin ve adayların öznel hakları ile seçim sürecinin yasallığının korunması amacını yerine getirebilecek olan söz konusu sandıklarda baştan yeni bir seçim düzenleme olasılığı öngörülmemiştir. Sonuç olarak Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bir oylamayı geçersiz kılma kararları, seçmenlerin isteklerini yerine getirememesi konusunda gerçek bir yetersizliğe dayanmalıdır.

119. Federal meclis ve belediye seçimlerindeki anormalliklere ilişkin *Davydov ve Diğerleri/Rusya*, 2017 davasında, başvuranlar bu seçimlere çeşitli sıfatlarla katılmışlardır:

başvuranların tümü seçmen kütüğüne kaydedilmiştir; bazı başvuranlar da yasama meclisine seçilmek için aday olurken (bu nedenle dava, serbest seçim hakkının hem aktif hem de pasif yönleriyle ilgilidir), diğerleri seçim komisyonlarının veya gözlemcilerin üyeleridir. Bu davada, Mahkeme, aşağıdaki gerekçelerle Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir: Başvuranlar hem ulusal makamlar hem de Mahkeme karşısında oyların yeniden sayılma prosedürü nedeniyle seçimlerin adilliğinin ciddi şekilde tehlikeye atıldığını iddia etmişlerdir (§§ 310-311). Bu tür usulsüzlükler, ilgili tüm seçim çevresindeki seçmenlerin iradesini büyük ölçüde yanıltabilir. Ancak, başvuranların yeniden sayım süreci ile ilgili şikayetleri seçim kurulları, savcılıklar, inceleme komisyonu veya mahkemeler gibi yerel makamlar tarafından etkili bir şekilde incelenmemiştir (§§ 336-337).

120. *Mugemango / Belçika* [BD], 2020 davasında Mahkeme seçim uyuşmazlıklarının Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi uyarınca etkili bir şekilde incelenebilmesi için, keyfiliği önlemek için yeterli olan usuli güvencelerin kapsamını daha da açıklığa kavuşturmuştur. Valon Bölgesi Parlamentosunda yalnızca 14 oy farkla bir koltuğa hak kazanamayan başvuran, yaklaşık 20.000 oy pusulasının yeniden incelenmesi talebinde bulunmuştur. İlgili komite, başvuranın şikâyetini dayanaklı bularak yeniden sayma önerisinde bulunmuş olsa da, söz konusu tarihte henüz kurulmamış olan Valon Parlamentosu bu öneriye uymamaya karar vererek tüm seçilmiş temsilcilerin isimlerini onaylamıştır. Mahkeme öncelikle, parlamento özerkliğinin geçerli bir şekilde ancak hukukun üstünlüğü ilkesine uygun olarak kullanılabileceğini vurgulamıştır. Mahkeme, bu nedenle Valon Parlamentosunun başvuranın şikâyetini, üyeleri yemin ettirilmeden ve isimleri onaylanmadan önce incelemiş ve reddetmiş olmasını dikkate almıştır. Keyfiliğe karşı usul güvencelerinin kapsamına ilişkin olarak Mahkeme, bir karar alma organının tarafsızlığının güvence altına alınmasının, alınan kararın siyasi değil, yalnızca olgusal ve hukuki mülahazalara dayanmasını sağlama amacını taşıdığını vurgulamıştır. Parlamento üyelerinin seçiminde tek belirleyicinin parlamento olduğu bir sistemde, parlamento üyelerinin "siyasi olarak tarafsız" olamayacakları göz önüne alındığında, seçim sonuçlarına yönelik itirazları inceleme usulüne ilişkin olarak iç hukukta belirtilen tarafsızlık garantilerine özel bir dikkat gösterilmelidir. Dahası, ilgili organın kullanacağı takdir yetkisi aşırı olmamalı ve iç hukuk hükümleri tarafından yeterli derecede sınırlandırılmalıdır. Seçim uyuşmazlıkları alanındaki usul ayrıca adil, nesnel ve yeterince gerekçelendirilmiş bir kararın verilmesini garanti altına almalıdır. Şikâyetçiler, görüşlerini ifade etme ve menfaatlerinin savunulmasıyla ilgili olduğunu düşündükleri herhangi bir iddiayı yazılı bir prosedür aracılığıyla veya uygun olduğu hallerde halka açık bir duruşmada ileri sürme fırsatına sahip olmalıdır. Söz konusu ilkeleri somut davanın koşullarına uygulayan Mahkeme, başvuranın şikâyetinin tarafsızlığına ilişkin gerekli garantiler sunulmamış olan ve takdir yetkisi iç hukuk hükümleri tarafından yeterli derecede sınırlanmayan bir organ tarafından incelendiğini tespit etmiştir. İsteğe bağlı olarak uygulamaya konulduğu için, prosedür boyunca başvurana sağlanan güvenceler de aynı şekilde yetersiz kalmıştır.

121. Keyfiliği önlemek için yeterli ve uygun usuli güvencelere ilişkin yukarıda belirtilen ilkeler; seçim bölgelerinde kullanılan oyların sayımında ve yeniden sayımında usulsüzlükler olduğunu ve bunun da seçim sonuçlarını ve İzlanda parlamentosunun (Althingi) nihai yapısını etkilediğini iddia eden ve seçimi kaybeden iki adayın şikâyetlerinin incelenmesine ilişkin *Gudmundur Gunnarsson ve Magnus David Norddahi/İzlanda*, 2024 davasında Mahkeme tarafından tekrar uygulanmıştır. Mevcut düzenleyici çerçeve; ön istişare kurulunun (Althingi başkan vekili tarafından atanan) şikâyetlerle ilgili kapsamlı bir soruşturma yürüttüğü ve bir rapor hazırladığı, istişare kurulunun (yeni Althingi tarafından seçilmiş) bu raporu temel alarak önergeler hazırladığı ve Althingi'nin genel kurulunda ilgili önergelerin görüşülüp oylandığı bir karar alma mekanizması oluşturmuştur. Şikâyetlerin incelendiği tarihte, bu organların tamamı yeni seçilen milletvekillerinden oluşmaktaydı ve henüz mazbataları onaylanmamıştı ve tam anlamıyla işleyen bir parlamento henüz kurulmamıştı. Potansiyel menfaat çatışmalarını ele alan hiçbir kural mevcut değildi ve aslında, konuyla ilgili oy kullanan bazı milletvekilleri oylamanın sonucundan doğrudan etkilenmiş ve bu nedenle "kendi kaderlerini tayin

etmişlerdi". Soruşturmanın güvenilirliğinden ve önergelerin tarafsızlığından şüphe etmek için hiçbir neden bulunmamakla birlikte, siyasi ve parti tarafsızlığını sağlayan belirli kuralların bulunmaması, görünürde tarafsızlık açısından gerçek endişeler yaratmıştır. Ayrıca, tespit edilen herhangi bir seçim kusurunun pratik sonuçlarına ilişkin olarak Althingi genel kurulunun takdir yetkisi, iç hukuk tarafından yeterli kesinlikte sınırlandırılmamıştır. Mahkeme aynı zamanda, başvuranların şikâyetlerinin incelenme usulünün adil ve objektif olduğunu ve yeterince gerekçelendirilmiş bir karar alınmasını sağladığını tespit etmiştir: başvuranların etkin katılımı sağlanmış, önergeler ve tavsiyeler detaylandırılıp gerekçelendirilmiş ve genel kuruldaki tartışmalar nihai kararın gerekçesinin anlaşılmasına imkân tanımıştır. Buna karşın, Althingi'nin tarafsızlığına ve sınırsız takdir yetkisine ilişkin yukarıda belirtilen bulgular, Mahkemeyi Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin gerekliliklerinin ihlal edildiği sonucuna ulaştırmıştır.

122. Son olarak Mahkeme, seçim uyuşmazlıklarının Mahkeme tarafından ilgisiz bulunan Sözleşme'nin 6. maddesi altında incelenemeyeceğini onaylamıştır. Mahkeme, başvuranın Fransız Ulusal Meclisine seçilme ve makamında kalma hakkının Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamında "medeni" değil siyasi bir görüş olduğu ve bu nedenle bu hakkın kullanılmasına ilişkin düzenlemelere ilişkin uyuşmazlıkların, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin kapsamı dışında kaldığı kanaatine varmıştır (*Pierre-Bloch / Fransa*, 1997, §50,). Seçim kurallarına uyulmaması nedeniyle verilen cezalar konusunda Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai yönü de uygulanmamıştır (*aynı kararda.*, § 61). *Geraguyn Khorhurd Patgamavorakan Akumb / Ermenistan (k.k.)*, 2009 davasında başvuran STK parlamento seçimleri boyunca gözlemcilik yapmıştır. Merkezi Seçim Kurulu'nun çeşitli belgeleri iletememesi sonucunda ortaya çıkan bir anlaşmazlığın ardından, Mahkeme, söz konusu yargılamaların sonucunun STK'ların *medeni* hakları üzerinde belirleyici olmadığı, bu nedenle de Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamına girmeyeceği sonucuna ulaşmıştır.

V. Etkili hukuk yolları

123. Yine de Devletler, bireylerin seçim usulsüzlüklerine ilişkin olarak öne sürebilecekleri şikâyetlerinin etkili bir şekilde ele alınmasını ve iç hukuktaki kararların yeterli derecede gerekçelendirilmesini sağlamalıdır.

124. Seçim sonrası ortaya çıkan uyuşmazlıklarda ilgili davalarda, Mahkeme anlaşmazlıkların yerel düzeyde bir yargı organı tarafından incelenip incelenmediğine göre bir ayırım yapmıştır (*Riza ve Diğerleri / Bulgaristan*, 2015, § 94; *Paunović ve Milivojević / Sırbistan*, 2016, § 68). İç hukukun seçim sonrası ortaya çıkan uyuşmazlıkların değerlendirilmesini yargı organına bıraktığı durumlarda, Mahkeme davayı yalnızca 1 No'lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamında incelemiş ve Sözleşme'nin 13. maddesi uyarınca ayrı bir değerlendirmeye gerek olmadığını (*Podkolzina / Letonya*, 2002, § 45; *Kerimova / Azerbaycan*, 2010, §§ 31-32; *Gahramanli ve Diğerleri / Azerbaycan*, 2015, § 56; *Davydov ve Diğerleri / Rusya*, 2017, § 200; *Abdalov ve Diğerleri / Azerbaycan*, 2019) veya bu madde kapsamında ayrı bir sorunun ortaya çıkmadığını (*Riza ve Diğerleri / Bulgaristan*, 2015, § 95) tespit etmiştir.

125. Diğer taraftan, Mahkeme, seçim sonrası ortaya çıkan uyuşmazlığın yerel düzeyde bir yargı organı tarafından incelenmediği durumlarda 13. Madde uyarınca şikâyete ilişkin ayrı bir değerlendirme yapmıştır (*Grosaru / Romanya*, 2010; *Paunović ve Milivojević / Sırbistan*, 2016; *Mugemangango/Belçika* [BD], 2020; *Gudmundur Gunnarsson ve Magnus David Norddahl/İzlanda*, 2024).

126. Mahkeme, seçimlere ilişkin konularda yalnızca demokratik sürecin düzgün işlenmesini sağlayabilecek hukuk yollarının etkili olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymuştur (*Petkov ve Diğerleri / Bulgaristan*, 2009). *Petkov ve Diğerleri / Bulgaristan*, 2009 kararında, üç aydan daha kısa bir süre önce kabul edilen mevzuat uyarınca başvuranların isimleri seçim gününden sadece 10 gün önce aday listelerinden silinmiştir. Bu kayıttan düşme

kararları daha sonra hükümsüz bulunmuş ancak, seçim makamları başvurularını yeniden aday olarak açıklamamış ve başvurular seçimlere katılamamıştır. Seçimler bağlamında mevcut olan hukuk yolu sadece maddi tazminat teklif ettiği için Mahkeme, Sözleşme'nin 13. maddesi uyarınca bu hukuk yolunun etkili olmadığını değerlendirmiştir. *Grosaru / Romanya*, 2010 kararında, Mahkeme yasama meclisi seçimlerinde başarısız olan bir aday olan başvuranın, davanın konusu olan seçim mevzuatının yorumlanma şekli hususunda herhangi bir adli denetimden faydalanamadığını kaydetmiş ve Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, bir milletvekilinin yasa dışı olarak koltuğundan edilmesine itiraz etme imkanının olmamasına ilişkin *Paunović ve Milivojević / Sırbistan*, 2016 davasında, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 68-72).

127. Bir hukuk yolunun mevcut olması halinde, Mahkeme önünde Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi bağlamında bir eksiklikten söz edilebilir. Seçim sürecinin bütününe ilgilendirdiği takdirde, bu tür eksiklikler, söz konusu maddenin ihlal edildiği anlamına gelebilir. Seçim kriterlerini karşılamamaya veya seçime ilişkin bir anlaşmazlığa ilişkin karar verme süreci, keyfi davranışlara karşı belirli asgari güvencelerle donatılmalıdır (*Davydov ve Diğerleri / Rusya*, § 288). Özellikle, söz konusu bulgulara, tarafsızlığı hakkında asgari güvenceler sunabilen bir organ tarafından ulaşılmalıdır. Benzer bir şekilde, ilgili organın takdir yetkisi aşırı geniş olmamalıdır: Söz konusu yetki iç hukuk hükümleri tarafından yeterli hassasiyetle sınırlandırılmalıdır. Son olarak, prosedür adil, nesnel ve yeterince gerekçelendirilmiş bir kararı garanti altına alacak ve ilgili makamın yetkisinin kötüye kullanılmasını önleyecek şekilde olmalıdır (*Podkolzina / Letonya*, § 35; *Kovach / Ukrayna*, §§ 54-55; *Kerimova v. Azerbaycan*, §§ 44-45; *Rıza ve Diğerleri / Bulgaristan*, § 144). Ancak, Mahkeme böyle bir inceleme yapma kararı aldığı takdirde, kendisini sadece ulusal bir makam tarafından verilen kararın keyfi veya açıkça mantıksız olup olmadığını tespit etmekle sınırlar (*aynı kararda*, § 144; *Kerimli ve Alibeyli / Azerbaycan*, §§ 38-42; *Davydov ve Diğerleri / Rusya*, § 288, 2017).

128. Oy sayımında ciddi seçim anormalliklerinin olduğuna yönelik olarak öne sürülebilecek şikâyetlerinin varlığına dikkat çeken Mahkeme, iç hukuk yolunun keyfiyet karşısında yeterli güvence sağlaması gerektiğine karar vermiştir. Öne sürülebilecek bu tür şikâyetlerin etkili bir şekilde incelenmesinin sağlanamaması, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmesi anlamına gelecektir (*Davydov ve Diğerleri / Rusya*, 2017, §§ 288 ve 335). Bu durumda, seçim komisyonu, savcı, mahkemeler gibi ilgili organların hiçbiri başvuruların şikâyetlerinin altında yatan nedenleri doğru bir şekilde incelememiştir.

129. Mahkeme, özellikle Venedik Komisyonu'nun "Seçim Meselelerine İlişkin İyi Uygulama İlkeleri'ne atıfta bulunarak, ulusal makamların seçim şikâyetlerinin özünün incelenmesinden kaçınmak için aşırı şekilci nedenler öne sürdüklerine karar vermiştir. Seçimin genel sonucu üzerindeki etkilerini belirlemeden önce, bağımsız olarak usulsüzlüklerin boyutu üzerinde yapılan bir inceleme söz konusu olduğunda, adaylar arasındaki oylarda geniş bir fark olması önem arz etmemektedir (*Namat Aliyev / Azerbaycan*, 2010).

Alıntılanan davaların listesi

Bu Rehberde alıntılanan içtihat, Mahkeme tarafından verilen hüküm ve kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun ("Komisyon") karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve "[BD]" kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir.

Sözleşme'nin 44. maddesi anlamında kesinleşmemiş olan Daire kararları aşağıdaki listede (*) ile işaretlenmiştir. Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi aşağıdaki gibidir: "Bir Dairenin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daireye gönderilmesi istenmezse, veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse." Büyük Daireye gönderme talebinin Büyük Daire kurulu tarafından kabul edilmesi halinde, Daire kararı kesin hale gelmediğinden, bir etkiye sahip değildir. Daire kararı değil, akabinde verilen Büyük Daire kararı kesinleşir.

Rehberin elektronik versiyonunda alıntılanan davalar için oluşturulan bağlantı linklerinin yönlendirildiği HUDOC veri tabanı (<http://hudoc.echr.coe.int>), Mahkemenin içtihadına (Büyük Daire, Daire ve Komite hüküm ve kararları, tebliğ edilen davalar, danışma görüşleri ve İçtihat Bilgi Notu'ndan hukuki özetler), Komisyonun içtihadına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişime imkân sağlamaktadır.

Mahkemenin kararları, resmi dillerinde, yani İngilizce ve/veya Fransızca olarak yayınlanmaktadır. Ayrıca HUDOC veri tabanında, pek çok önemli davanın, Mahkemenin resmi dilleri dışında, otuza yakın dilde tercüme edilmiş versiyonları yer almaktadır ve üçüncü taraflarca oluşturulan yaklaşık yüz çevrim içi içtihat derlemesiyle ilgili bağlantılar bulunmaktadır. Bahsi geçen davalar için mevcut olan tüm dil versiyonlarına, dava köprüsüne tıkladıktan sonra açılan HUDOC veritabanı ekranında belirecek bir sekme olan " Language versions "sekmesinden erişilebilir."

—A—

Abdalov ve Diğerleri / Azerbaycan, no. 28508/11 ve 33773/18, 11 Temmuz 2019

Abil / Azerbaycan (no. 2), no. 8513/11, 5 Aralık 2019

Ādamsons / Letonya, no. 3669/03, 24 Haziran 2008

Meclis soruşturması kapsamında görevden alındıktan sonra seçime girmeye yönelik genel yasağın orantılılığının değerlendirilmesine ilişkin İstisari görüş, Talep no. P16-2020-002, Litvanya Yüksek İdare Mahkemesi, 8 Nisan 2022

Ahmed ve Diğerleri / Birleşik Krallık, 2 Eylül 1998, *Karar ve Hüküm Derlemeleri* 1998-VI

Alajos Kiss / Macaristan, no. 38832/06, 20 Mayıs 2010

Albanese / İtalya, no. 77924/01, 23 Mart 2006

Anatoliy Marinov/Bulgaristan, no. 26081/17, 15 Şubat 202

Anchugov ve Gladkov / Rusya, no. 11157/04 ve 15162/05, 4 Temmuz 2013

Antonenko / Rusya (k.k.), no. 42482/02, 23 Mayıs 2006

Asensio Serqueda / İspanya, no. 23151/94, 9 Mayıs 1994 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar (DR) 77-B

Aziz /Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, no. 69949/01, AİHM 2004-V

—B—

Babenko / Ukrayna(k.k.), no. 43476/98, 4 Mayıs 1999
Bakirdzi ve E.C./Macaristan, no. 49636/14 ve 65678/14, 10 Kasım 2022
Benkaddour / Fransa(k.k.), no. 51685/99, 10 Kasım 2003
Bompard / Fransa(k.k.), no. 44081/02, AİHM 2006-IV
Boškoski / Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti (k.k.), no. 11676/04, AİHM 2004-VI
Bowman / Birleşik Krallık, 19 Şubat 1998, *Karar ve Hüküm Derlemeleri 1998-I Briçe / Letonya*(k.k.), no. 47135/99, 29 Haziran 2000
Brito Da Silva Guerra ve Sousa Magno / Portekiz(k.k.), no. 26712/06 ve 26720/06, 17 Haziran 2008

—C—

Caamaho Valle/İspanya, no. 43564/17, 11 Mayıs 2021
Cegolea / Romanya, no. 25560/13, 24 Mart 2020
Cernea / Romanya, no. 43609/10, 27 Şubat 2018
Rusya Komünist Partisi ve Diğerleri / Rusya, no. 29400/05, 19 Haziran 2012
Cumhuriyet Halk Partisi / Türkiye, (k.k.) no. 48818/17 21 Kasım 2017

—D—

Danis ve Ethnic Turks Derneği / Romanya, no. 16632/09, 21 Nisan 2015
Davydov ve Diğerleri / Rusya, no. 75947/11, 30 Mayıs 2017
Dicle ve Sadak / Türkiye, no. 48621/07, 16 Haziran 2015
Dimitras ve Diğerleri / Yunanistan(k.k.), no. 59573/10 ve 65211/09, 4 Temmuz 2017
Doyle / Birleşik Krallık (k.k.), no. 30158/06, 6 Şubat 2007
Dunn ve Diğerleri / Birleşik Krallık (k.k.), no. 566/10 ve 130 diğer başvuru, 13 Mayıs 2014
Dupré / Fransa (k.k.), no. 77032/12, 3 Mayıs 2016

—E—

Ekoglasnost / Bulgaristan, no. 30386/05, 6 Kasım 2012
Etxeberria ve Diğerleri / İspanya, no. 35579/03 ve 3 diğer başvuru, 30 Haziran 2009

—F—

Federación nacionalista Canaria / İspanya (k.k.), no. 56618/00, AİHM 2001-VI
Forcadell i Lluís ve Diğerleri / İspanya (k.k.), no. 75147/17, 7 Mayıs 2019
Frodl / Avusturya, no. 20201/04, 8 Nisan 2010

—G—

G.K. / Belçika, no. 58302/10, 21 Mayıs 2019
Gahramanli ve Diğerleri / Azerbaycan, no. 36503/11, 8 Ekim 2015
Galan / İtalya(k.k.), no. 63772/16, 15 Mayıs 2021
Gürcistan İşçi Partisi / Gürcistan, no. 9103/04, AİHM 2008
Geraguyn Khorhurd Patgamavorakan Akumb / Ermenistan (k.k.), no. 11721/04, 14 Nisan 2009
Gitonas ve Diğerleri / Yunanistan, 1 Haziran 1997, *Karar ve Hüküm Derlemeleri 1997-IV*
Greens ve M.T. / Birleşik Krallık, no. 60041/08 ve 60054/08, AİHM 2010
Grosaru / Romanya, no. 78039/01, AİHM 2010

Gudmundur Gunnarsson ve Magnus David Norddahl / İzlanda, no. 24159/22 ve 25751/22, 16 Nisan 2024
Gungen / Türkiye (k.k.), no. 58811/18, 10 Ekim 2023

—H—

Hilbe / Lihtenştayn (k.k.), no. 31981/96, AİHM 1999-VI
Hirst / Birleşik Krallık (no. 2) [BD], no. 74025/01, AİHM 2005-IX

—I—

I.Z. / Yunanistan, no. 18997/91, 28 Şubat 1994 tarihli Komisyon kararı, D.R. no. 76-A

—K—

Kalda / Estonya (no. 2), no. 14581/20, 6 Aralık 2022
Kara-Murza / Rusya, no. 2513/14, 4 Ekim 2022
Kavakçı / Türkiye, no. 71907/01, 5 Nisan 2007
Kerimli ve Alibeyli / Azerbaycan, no. 18475/06 ve 22444/06, 10 Ocak 2012
Kerimova / Azerbaycan, no. 20799/06, 30 Eylül 2010
Kokedhima / Arnavutluk, no. 55159/16, 11 Haziran 2024
Kovach / Ukrayna, no. 39424/02, AİHM 2008
Krasnov ve Skuratov / Rusya, no. 17864/04 ve 21396/04, 19 Temmuz 2007

—L—

Labita / İtalya[BD], no. 26772/95, AİHM 2000-IV
Linkov / Çek Cumhuriyeti, no. 10504/03, 7 Aralık 2006
Luksch / Almanya, no. 35385/97, 21 Mayıs 1997 tarihli Komisyon kararı, D.R. 89-B
Lykourazos / Yunanistan, no. 33554/03, AİHM 2006-VIII

—M—

M. / Birleşik Krallık, no. 10316/83, 7 Mart 1984 tarihli Komisyon kararı, D.R. 37
Malarde / Fransa (k.k.), no. 46813/99, 5 Eylül 2000
Mathieu-Mohin ve Clerfayt / Belçika, 2 Mart 1987, Seri A No. 113
Matthews / Birleşik Krallık [BD], no. 24833/94, AİHM 1999-I
Melnytchenko / Ukrayna, no. 17707/02, AİHM 2004-X
Mihaela Mihai Neagu / Romanya(k.k.), no. 66345/09, 6 Mart 1994
Miniscalco / İtalya, no. 55093/13, 17 Haziran 2021
Mironescu / Romanya, no. 17504/18, 30 Kasım 2021
Mótko / Polonya (k.k.), no. 56550/00, AİHM 2006-IV
Moohan ve Gillon / Birleşik Krallık (k.k.), no. 22962/15 ve 23345/15, 13 Haziran 2017
Mugemangango / Belçika [BD], no. 310/15, 10 July 2020
Mysliha ve Diğerleri/Arnavutluk, no. 68958/17 ve diğer 5 başvuru, 24 Ekim 2023

—N—

Namat Aliyev / Azerbaycan, no. 18705/06, 8 Nisan 2010

—O—

Occhetto / İtalya (k.k.), no. 14507/07, 12 Kasım 2013

Oran / Türkiye, no. 28881/07 ve 37920/07, 15 Nisan 2014

—P—

Paksas / Litvanya [BD], no. 34932/04, AİHM 2011

Partei Die Friesen / Almanya, no. 65480/10, 28 Ocak 2016

Parti nationaliste basque – Organisation régionale d'Iparralde / Fransa, no. 71251/01, AİHM 2007-II

Partija "Jaunie Demokrāti" ve Partija "Mūsu Zeme" / Letonya (k.k.), no. 10547/07 ve 34049/07, 29 Kasım 2007

Paschalidis, Koutmeridis ve Zaharakis / Yunanistan, no. 27863/05 ve 2 diğer başvuru, 10 Nisan 2008

Paunović ve Milivojević / Sırbistan, no. 41683/06, 24 Mayıs 2016

Petkov ve Diğerleri / Bulgaristan, no. 77568/01 ve 2 diğer başvuru, 11 Haziran 2009

Pierre-Bloch / Fransa, 21 Ekim 1997, Karar ve Hüküm Derlemeleri, 1997-V

Podkolzina / Letonya, no. 46726/99, AİHM 2002-II

Political Party "Patria" ve Diğerleri / Moldova Cumhuriyeti*, no. 5113/15 ve 14 diğer başvuru, 4 Ağustos 2020

Polacco ve Garofalo / İtalya, no. 23450/94, 15 Eylül 1997 tarihli Komisyon kararı, D.R. 90-A

Py / Fransa, no. 66289/01, AİHM 2005-I

—R—

Refah Partisi ve Diğerleri / Türkiye[BD], no. 41340/98 ve 3 diğer başvuru, AİHM 2003-II

Repetto Visentini v. Italy (k.k.), no. 42081/10, 9 Mart 2021

Rıza ve Diğerleri / Bulgaristan, no. 48555/10 ve 48377/10, 13 Ekim 2015

Rusya Muhafazakar Girişimciler Partisi ve Diğerleri / Rusya, no. 55066/00 ve 55638/00, 11 Ocak 2007

—S—

Sadak ve Diğerleri / Türkiye (no. 2), no. 25144/94 ve 8 diğer başvuru, AİHM 2002-IV

Salleras Llinares / İspanya (k.k.), no. 52226/99, AİHM 2000-XI

Scoppola / İtalya (no. 3) [BD], no. 126/05, 22 Mayıs 2012

Sejdić ve Finci / Bosna Hersek [BD], no. 27996/06 ve 34836/06, AİHM 2009

Selahattin Demirtaş / Türkiye (no. 2) [BD], no. 14305/17, 22 Aralık 2020

Sevinger ve Eman / Hollanda (k.k.), no. 17173/07 ve 17180/07, 6 Eylül 2007

Seyidzade / Azerbaycan, no. 37700/05, 3 Aralık 2009

Shindler / Birleşik Krallık, no. 19840/09, 7 Mayıs 2013

Sitaropoulos ve Giakoumopoulos / Yunanistan[BD], no. 42202/07, AİHM 2012

Sobacı / Türkiye, no. 26733/02, 29 Kasım 2007

Söyler / Türkiye, no. 29411/07, 17 Eylül 2013

Staatkundig Gereformeerde Partij/Hollanda (k.k.), no. 58369/10, 10 Temmuz 2012

Strack ve Richter / Almanya(k.k.), no. 28811/12 ve 50303/12, 5 Temmuz 2016

Strøbye and Rosenlind / Danimarka, no. 25802/18 ve 27338/18, 2 Şubat 2021

Sukhovetsky / Ukrayna, no. 13716/02, AİHM 2006-VI

—T—

Tahirov / Azerbaycan, no. 31953/11, 11 Haziran 2015

Tănase / Moldova [BD], no. 7/08, AİHM 2010

Timke / Almanya, no. 27311/95, 11 Eylül 1995 tarihli Komisyon kararı, D.R. 82-A

[Toplak and Mrak v. Slovenia](#), no. 34591/19 ve 42545/19, 26 Ekim 2021
[TV Vest AS ve Rogaland Pensjonistparti / Norveç](#), no. 21132/05, AiHM 2008

—U—

[Uspaskich / Litvanya](#), no. 14737/08, 20 Aralık 2016

—V—

[Vito Sante Santoro / İtalya](#), no. 36681/97, AiHM 2004-VI
[Vitrenko ve Diğerleri / Ukrayna](#), no. 23510/02, 16 Aralık 2008

—X—

[X. / Almanya](#), no. 2728/66, 6 Ekim 1967 tarihli Komisyon kararı, Koleksiyon 25
[X. / Birleşik Krallık](#), no. 7140/75, 6 Ekim 1976 tarihli Komisyon kararı, D.R. 7
[X. / Birleşik Krallık](#), no. 7566/76, 11 Aralık 1976 tarihli Komisyon kararı, D.R. 9
[X. / Birleşik Krallık](#), no. 7730/76, 28 Şubat 1979 tarihli Komisyon kararı, D.R. 15
[X. / Birleşik Krallık](#), no. 8873/80, 13 Mayıs 1982 tarihli Komisyon kararı, D.R. 28
[X. ve Diğerleri / Belçika](#), no. 6837/74, 2 Ekim 1975 tarihli Komisyon kararı, D.R. 3
[Xuereb / Malta](#), no. 52492/99, 15 Haziran 2000

—Y—

[Yumak ve Sadak / Türkiye](#) [BD], no. 10226/03, AiHM 2008

—Z—

[Ždanoka / Letonya](#) [BD], no. 58278/00, AiHM 2006-IV
[Zdanoka /Letonya \(no. 2\)](#),* no. 42221/18, 25 Temmuz 2024
[Zornić / Bosna Hersek](#), no. 3681/06, 15 Temmuz 2014